

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Olsztyn, dnia 25 marca 2019 r.

Poz. 1493

UCHWAŁA NR IV/42/19 RADY MIEJSKIEJ W RYNIE

z dnia 27 lutego 2019 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Ryn na lata 2019-2022.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2018 r. poz. 994, ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 ze zm.) po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Ryn na lata 2019-2022, Rada Miejska w Rynie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Ryn na lata 2019-2022 w brzmieniu określonym w załączniku do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Ryn

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Rynie

Juliusz Brant

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
MIASTA I GMINY RYN
NA LATA 2019 – 2022**

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	4
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	15
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym	15
4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.....	15
4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.....	16
4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017.....	17
4.1.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	17
4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	18
4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo.....	19
4.1.7 Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020	19
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	20
4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2016-2019	20
4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Warmińsko - Mazurskiego do 2025 r.....	22
4.2.3 Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko - Mazurskiego.....	22
4.2.4 Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko - Mazurskiego	22
4.2.5 Strategia Rozwoju Społeczno - Gospodarczego Województwa Warmińsko - Mazurskiego do 2025 r.	24
4.2.6 Strategia Zintegrowanego Rozwoju Powiatu Wielkich Jezior Mazurskich.....	24
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	26
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	26
5.1.1 Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Ryn obszarów zdegradowanych	26
5.1.2 Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Ryn na lata 2010-2020.....	29
5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Ryn	29
5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Ryn.....	31
5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	32
5.2.1 Charakterystyka gminy	32
5.2.2 Rys historyczny.....	32
5.2.3 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta i gminy.....	34
5.2.4 Zabytki ruchome	38
5.2.5 Zabytki archeologiczne.....	38
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	39
5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków.....	40
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	42
5.5 Dziedzictwo niematerialne	54
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	56
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	58
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	62

---

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	63
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	64
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	65

1. WSTĘP

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Przedmiotem programu opieki nad zabytkami jest dziedzictwo kulturowe znajdujące się w granicach administracyjnych miasta i gminy Ryn. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz miejski i wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców, zdefiniowane poprzez wpis do rejestru zabytków i w formie gminnej ewidencji zabytków.

Program wskazuje działania służące poprawie stanu zabytków ich adaptacji i rewaloryzacji oraz zwiększenia do nich dostępności mieszkańców i turystów. Podmiotem programu jest społeczność lokalna. Program adresowany jest do mieszkańców gminy, w tym do właścicieli zabytków, władz samorządu terytorialnego, miejscowych organizacji i osób zainteresowanych dziedzictwem kulturowym, mogących w praktyce zastosować się do nakreślonych postulatów i możliwości działań. Gminny program opieki nad zabytkami opracowywany jest na cztery kolejne lata, tym samym zadania w nim wskazane nie wyczerpują wszystkich zagadnień związanych z problematyką ochrony zabytków w gminie. Część tych rozwiązań będzie wymagała kontynuacji w kolejnej perspektywie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Ryn na lata 2019 - 2022 jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie, takich jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego czy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 ze zm.), mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 cyt. wyżej ustawy).

2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (ust. 3 cyt. wyżej ustawy).

3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym (ust. 4 cyt. wyżej ustawy).

4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

➤ **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*t. j. Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

➤ **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. 2017 poz. 2187, z późn. zm.*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: "Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska".

Art. 5: "Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury".

Art. 6: "1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania: 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi,
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,

d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej".

Art 7: "Formami i sposobami ochrony zabytków są:

1) wpis do rejestru zabytków,

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3) utworzenie parku kulturowego,

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego".

Art. 16: "1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.

2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.

3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.

5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.

6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Art. 17: "1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;

2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;

3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;

4) składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: 1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20: Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: "1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

Art. 89: Organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Art. 107a. "1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,

2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości – podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.

Art. 107c. "1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, któremu uniemożliwiono lub utrudniono dostęp do zabytku.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. 2018, poz. 994), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1073). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1202). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. 2018 poz. 799). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. 2018 poz. 142 ze zm.). Reguluje część w/w zasad, oraz definiuje pomniki przyrody, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, określa kompetencje dotyczące pielęgnacji i wycinki drzew i krzewów na terenach objętych ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. 2018 poz. 121, z 2018 poz. 650). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
  - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa

lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,

- art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 862*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*t. j. Dz. U. 2018 poz. 450*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (*t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 720*). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- 1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,

- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomości obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzenie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*t. j. Dz. U. 2018 poz. 574*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*t. j. Dz. U. 2018 poz. 217 ze zm.*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 02.08.2018 r. ws. prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. 2018 r. poz. 1609*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 26.05.2011 r. ws. prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2011 r. nr 113, poz. 661*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. 2017 r. poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. 2017 r. poz. 1674*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. 2014 r. poz. 110*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. 2004 r. nr 30 poz. 259*);

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. 2004 r. nr 212 poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. 2011 nr 89 poz. 510*).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny program opieki nad zabytkami miasta i gminy Ryn jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013¹ oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020².

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013* (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „*Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020*” (przyjętym w 2005 r.). Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest *Narodowy Program Kultury. Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013*. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

Działania zawarte w priorytecie mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera opis Programu Operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet I. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami priorytetu są:

- ✓ poprawa stanu zachowania zabytków,
- ✓ zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego),
- ✓ kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- ✓ zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- ✓ poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,

¹Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013, Ministerstwo Kultury.

²Uzupełnienie narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004 – 2020, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005

- ✓ zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowane zostały przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury.

Dokument podkreśla istotną rolę zabytków w procesie kształtowania polityki kulturalnej państwa. Zachowanie, ochrona i konserwacja zabytków jest ważnym zadaniem w interesie publicznym.

Przypomniane zostały podstawowe zasady:

1. Zasady *primum non nocere* (z łac. - po pierwsze nie szkodzić);
2. Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
3. Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
4. Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
5. Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
6. Zasady odwracalności metod i materiałów;
7. Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- ✓ Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomości, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych;
- ✓ Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych;
- ✓ Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej;
- ✓ Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych;
- ✓ Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników;
- ✓ Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017³

Krajowy Program wpisuje się w system dokumentów planistycznych państwa jako instrument wykonawczy dla Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. Jest kluczowym instrumentem planowania strategicznego w dziedzinie ochrony zabytków, który pozwoli na ujednoczenie polityki konserwatorskiej w wymiarze ogólnokrajowym i ułatwi skoordynowanie działań wielu podmiotów skoncentrowanych na zagadnieniach ochrony zabytków: organów konserwatorskich, instytucji kultury oraz osób prywatnych zaangażowanych w społeczną opiekę nad zabytkami. Adresatami Krajowego Programu są organy administracji rządowej, przede wszystkim MKiDN, wojewodowie i wojewódzcy konserwatorzy zabytków oraz podległe im wyspecjalizowane instytucje kultury. Odbiorcami Krajowego Programu są natomiast wszystkie podmioty publiczne i prywatne, zainteresowane zamierzeniami rządu w dziedzinie polityki konserwatorskiej.

Cele i kierunki określone w Krajowym Programie będą realizowane poprzez tworzenie odpowiedniego otoczenia prawnego oraz podejmowanie długofalowych działań. Na szczeblu lokalnym i regionalnym analogiczną rolę pełnią gminne, powiatowe i wojewódzkie programy opieki nad zabytkami. Podstawowe zadania Krajowego Programu to:

- określenie głównych problemów ochrony zabytków w Polsce i ocena, jakie są możliwości ich rozwiązania;
- określenie celów polityki rządu z zakresie ochrony zabytków, sposobów jej realizowania oraz podstaw finansowania;
- wskazanie koniecznych zmian w warstwie regulacyjnej, których wprowadzenie umożliwi osiągnięcie zakładanych celów.

Sformułowano także cel główny: Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

4.1.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020⁴

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe.

W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego Priorytet 4.1 „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

- 4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- 4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- 4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

³ Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 24 czerwca 2014 r.

⁴Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r., Warszawa 2013 r.

4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030⁵

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych,

---

⁵Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;

11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo⁶

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Wskazuje ona strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego:

Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem,

Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego.

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania:

Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych,

Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych;

Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych,

Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej - w tym infrastruktury kulturalnej - oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy:

Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych,

Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich.

4.1.7 Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020⁷

Ogólne wytyczne do konstruowania programu wojewódzkiego zawiera przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało *Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*. Strategia określa spójne działania realizowane w regionach. Celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, a celami cząstkowymi są m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków, wzrost efektywności zarządzania sferą kultury itd. Jednym z instrumentów za pomocą których realizowane są wspomniane cele *Strategii jest Narodowy Program Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020*, który za cel strategiczny przyjął intensyfikację i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksową poprawę stanu zabytków nieruchomych.

Cele cząstkowe programu to:

⁶Strategia Rozwoju Kraju 2020, dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r., Warszawa 2012 r.

⁷*Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 –202*, Warszawa 2005.

- ✓ poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- ✓ kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- ✓ zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- ✓ promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- ✓ rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- ✓ tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- ✓ zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Cele programu realizowane będą m.in. w ramach następujących priorytetów i działań:

1. Priorytet I: Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.
  - ✓ Działanie 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.
  - ✓ Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.
2. Priorytet II: Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.
  - ✓ Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.
  - ✓ Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem i przewozem przez granice.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2016-2019

Program został przyjęty uchwałą nr XVIII/246/16 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 26 czerwca 2016 r.

Celem programu jest określenie zadań, jakie winny być realizowane w zakresie będącym przedmiotem programu. Zadania te określone są w odniesieniu do całego województwa warmińsko - mazurskiego jako regionu administracyjnego. Nie odnoszą się jedynie do władz województwa, których bezpośredni wpływ na działalność chociażby instytucji sprawujących w równej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony do pewnych wybranych instytucji.

1. Zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego:
  - a. Warunkiem niezbędnym do realizacji zadań zapisanych w Programie jest zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego. Można je osiągnąć poprzez:
    - ✓ realizację powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące dobra kultury i natury;
    - ✓ włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania województwa;

- ✓ uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków (w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego) łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej w planach rozwoju województwa;
  - ✓ uwzględnianie - w planach zagospodarowania przestrzennego - ochrony środowiska naturalnego powiązaniego przestrzennie z założeniami urbanistycznymi i ruralistycznymi, zespołami architektonicznymi oraz archeologicznym dziedzictwem kulturowym;
  - ✓ wspieranie procesu opracowywania gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami jako ważnego instrumentu kształtowania lokalnych strategii rozwoju;
  - ✓ wykorzystywanie nowej formy ochrony zabytków, jaką stanowi park kulturowy;
  - ✓ uwzględnianie - w studiach oraz planach zagospodarowania przestrzennego województwa - problematyki form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie form regionalnych w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów;
  - ✓ wypracowanie programu wspomagania finansowego długofalowych działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków regionu;
  - ✓ dążenie do zwiększenia zaangażowania sektora prywatnego w rewaloryzację obiektów zabytkowych;
  - ✓ wspieranie programów ochrony zabytków uwzględniających finansowanie z funduszy Wspólnoty Europejskiej;
  - ✓ budowa społeczeństwa obywatelskiego poprzez aktywizację i wspieranie działań organizacji pozarządowych w realizacji zadań związanych z ochroną zabytków (konkursy, powierzanie ściśle określonych zadań, wsparcie finansowe dla projektów itp.); wspieranie inicjatyw lokalnych zmierzających do tworzenia niewielkich skansenów lub izb pamięci w zabytkowych obiektach, w poszczególnych miejscowościach na terenie województwa warmińsko - mazurskiego
- b. Opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów charakterystycznych dla województwa warmińsko – mazurskiego:
- ✓ wspieranie polityki konserwatorskiej dotyczącej m. in.: postępowania zgodnie z obowiązującymi standardami i zasadami konserwatorskimi, wykonywania kompleksowych dokumentacji obiektów zabytkowych poddawanych pracom konserwatorskim bądź rewaloryzacyjnym;
  - ✓ inicjowanie, wspieranie i popularyzacja działań zmierzających do wyszukania nowych właścicieli lub dzierżawców dla obiektów zabytkowych wymagających zagospodarowania;
  - ✓ dofinansowywanie wybranych prac badawczych i dokumentacyjnych związanych z najważniejszymi obiektami zabytkowymi - wprowadzenie systemu wojewódzkich grantów badawczych;
  - ✓ dofinansowywanie prac konserwatorskich przy zabytkach, zgodnie z priorytetami określonymi w Programie;
  - ✓ wdrożenie i realizacja programów opieki nad zabytkami o szczególnym znaczeniu dla tożsamości kulturowej województwa.
- c. Opieka nad zabytkami ruchomymi.
- d. Opieka nad zasobami muzeów.
- e. Program ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego województwa warmińsko-mazurskiego.
- f. Ochrona dziedzictwa niematerialnego.
- g. Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego – rozwój turystyki, działania edukacyjne, promocyjne itp.

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Warmińsko - Mazurskiego do 2025

r.

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do 2025 r. uchwalona została przez Sejmik Województwa Warmińsko- Mazurskiego z dn.25 czerwca 2013 r. Uchwałą nr XXVIII/553/13. Strategia jest podstawą programową kolejnych regionalnych programów operacyjnych dla Warmii i Mazur.

Warmia i Mazury jest to region o wysokich walorach przyrodniczych opartych na jeziorach i rzekach. Postawą jest ochrona środowiska i promowanie efektywności jej zasobów. Podstawowe problemy omawiane w strategii to gospodarka, otwarte społeczeństwo i nowoczesne sieci. Wszystko to jest osadzone w środowisku przyrodniczym, które determinuje działania ludzkie w tym regionie.

Szczególnym zainteresowaniem turystów cieszą się gminy oferujące możliwości uprawiania turystyki wodnej oraz gminy, na terenie których turystyczny krajobraz tworzą zamki, kościoły i inne obiekty związane z historią regionu. Warmińsko-mazurskie odnotowuje znaczącą dynamikę liczby osób zainteresowanych ofertą muzealną .Gminy tego regionu dysponują licznymi obiektami zabytkowymi.

W analizie SWOT (rozdz. 5) mocną stroną są obszary przyrodnicze prawnie chronione oraz zabytki. Również warmińsko- mazurskie, w skali kraju, wyróżnia się znaczącą liczbą obiektów zabytkowych.

4.2.3 Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko - Mazurskiego

Uchwała Nr 16/150/15V Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 24 marca 2015 r.

Wśród omawianych osi priorytetowych znajduje się kultura i dziedzictwo regionu. Warmińsko-mazurskie dysponuje dużym zasobem dziedzictwa kulturowego świadczącym o bogatej historii tych ziem. Pod względem liczby obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków region plasuje się na czwartym miejscu w Polsce. Odnotowuje się znaczącą dynamikę liczby osób zainteresowanych ofertą muzealną. Najpoważniejszym wyzwaniem dotyczącym większej części starej zabudowy, w tym obiektów wpisanych do rejestru, jest porażenie sobie z postępującym procesem dekapitalizacji, spowodowanym wieloletnimi zaniedbaniami w okresie powojennym. Zaniedbania te w wielu przypadkach spowodowały zmiany i nieodwracalne straty.

Obok zasobnego dziedzictwa materialnego region charakteryzuje się różnorodnością folkloru, kultury i tradycji. W programie podkreślono, że czerpanie z tych wartości napotyka na wiele trudności. Spośród nich należy wymienić: zbyt małe wsparcie przeznaczone na kulturę, brak odpowiedniej bazy do organizowania imprez, słaby stan techniczny i funkcjonalny obiektów kultury, brak strojów regionalnych czy instrumentów muzycznych.

4.2.4 Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko - Mazurskiego

Uchwała Sejmiku Województwa Warmińsko - Mazurskiego Nr VII/164/15 z dnia 27 maja 2015 r.

Program opieki nad zabytkami miasta i gminy Ryn zgodny jest z wyznaczonymi w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko - Mazurskiego (uchwała nr VII/164/15 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 27 maja 2015 r.) celami polityki przestrzennej, zasadami ich realizacji oraz przyjętymi w planie kierunkami działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

W sferze kulturowej obejmującej system ochrony dziedzictwa kulturowego przyjęto zasady kompleksowości działań ochronnych i rewaloryzacyjnych, łączenia ochrony

środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego oraz promowania regionalnych walorów dziedzictwa kulturowego.

Podstawowe cele polityki przestrzennej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, zapisane w planie zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego dotyczą:

a) Ochronę różnorodności i odrębności kulturowej poszczególnych obszarów województwa, między innymi poprzez odpowiednie zapisy w dokumentach planistycznych i strategiczno-programowych różnej rangi,

b) Efektywne i racjonalne zagospodarowanie obiektów zabytkowych, dopuszczenie nowych funkcji do obiektów zabytkowych, pod warunkiem wykluczenia rozwiązań dyszharmonijnych,

c) Promowanie i wspieranie, także materialne, zagospodarowania obiektów zabytkowych na różne cele publiczne, z wykorzystaniem dostępnych źródeł finansowania. Wypracowanie rozwiązań systemowych w tym zakresie, z udziałem wszystkich kompetentnych podmiotów,

d) Podtrzymywanie tradycji miejsca, kontynuację rozwiązań historycznych bądź nawiązanie do nich,

e) Ochronę ekspozycji zabytkowych panoram i sylwet miast oraz zespołów zabytkowych, zachowanie historycznych dominant krajobrazowych,

f) Ochronę obszarową miejsc o wysokich walorach krajobrazu kulturowego i przeciwdziałanie procesom jego degradacji. Szczególne znaczenie ze względu na swą unikatowość mają obszary: Żuławy, strefa Kanału Elbląskiego, wybrzeże Zalewu Wiślanego z krawędzią Wysoczyzny Elbląskiej, Północna Warmia oraz obszar Wielkich Jezior Mazurskich, a także Krajobraz Oberlandzki, Ziemia Lubawska i Poborze,

g) Ochronę i zachowanie dóbr kultury współczesnej, podkreślających specyficzne, współczesne – cechy krajobrazu kulturowego regionu. Szczególne znaczenie mają tu obiekty i zespoły architektoniczne w Olsztynie (planetarium, BWA, hala Urania) oraz w Elblągu (zespół zabudowy starego miasta - retrowersja oraz centrum kultury Światowid).

Rozwiązanie problemów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego będzie obejmowało przede wszystkim:

a) Ochronę i utrzymanie: zamków i warowni średniowiecznych, zespołów zabytkowych, miast historycznych i układów urbanistycznych, zabytków techniki, założeń pałacowo-parkowych, fortyfikacji nowożytnych, historycznych zespołów pielgrzymkowych, miejsc wydarzeń historycznych, wsi historycznych, zabytków archeologicznych,

b) Pełną realizację programów opieki nad zabytkami, w tym „Programu opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2012-2015”,

c) Utworzenie parków kulturowych, obejmujących szczególnie cenne elementy dziedzictwa kulturowego regionu – założenia pałacowo-parkowe, wsie historyczne, fortyfikacje nowożytne, budowle inżynierskie i zabytki archeologiczne,

d) Podwyższenie rangi ochrony prawnej innych obiektów i zespołów zabytkowych o wyjątkowych i unikatowych walorach,

e) Rewitalizację zabytkowych zespołów urbanistycznych, ruralistycznych, przemysłowych i powojkowych,

f) Zachowanie, utrzymywanie i uporządkowanie zabytkowych cmentarzy wraz z zachowanymi zespołami zieleni komponowanej i elementami sztuki sepulkralnej. Obiekty te stanowią ważny element dziedzictwa regionu, świadczący o jego wielokulturowości, i który jest przedmiotem zainteresowania turystów krajowych i zagranicznych,

g) Zarządzanie zasobem zabytków archeologicznych w celu zapewnienia im przetrwania, udostępnienie obiektów archeologicznych o walorach krajobrazowych i ekspozycyjnych, jak np.: Pola Grunwaldzkie, wybrane grodziska (np.: Gardyny, Iława Wielka

Żuławka, Święty Gaj, Pasym, Janiki Wielkie, Skomack Wielki) i osady (np. osada Truso w Janowie), kurhany i cmentarzyska kurhanowe (np.: Piórkowo, Weklice, Wieprz, Gródki, Nowa Wieś Wielka i inne) przez opracowanie planów ochrony i udostępnienia poszczególnych obiektów, utworzenie szlaków dziedzictwa archeologicznego oraz parków kulturowych, z zachowaniem zasad harmonijnego wkomponowania i wyeksponowania obiektów w krajobrazie danego obszaru,

h) Podjęcie działań w celu rozpoczęcia procedury zakwalifikowania Kanału Elbląskiego wraz z otaczającym go krajobrazem na listę światowego dziedzictwa UNESCO, i) Podjęcie działań w celu uznania za pomniki historii sanktuariów pielgrzymkowych w Świętej– Lipce i Stoczku Klasztornym, oraz określenie możliwości wprowadzenia na tę listę: miasta Reszel, zamków w Olsztynie i Lidzbarku Warmińskim oraz Twierdzy Boyen w Giżycku.

4.2.5 Strategia Rozwoju Społeczno - Gospodarczego Województwa Warmińsko - Mazurskiego do 2025 r.

Założenia programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Ryn odwołują się do ogólnych treści przyjętych w *Strategii Rozwoju Społeczno i Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do 2025 roku* (uchwalonej przez Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego uchwałą nr XXXVIII/553/13 z dnia 25 czerwca 2013 r.).

W/w dokument nie zajmuje się w stopniu szczegółowym zagadnieniami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami. Zakłada jednak rozwój, konserwację, rewaloryzację i zagospodarowanie dóbr kultury jako czynnik powiązany z rozwojem produktów turystycznych, zwłaszcza urozmaiceniem oferty w zakresie turystyki kulturowej. Wskazuje także na potrzebę włączenia obiektów zabytkowych do procesu integracji województwa i budowania tożsamości regionalnej poprzez rozszerzenie w programach nauczania historii regionu zagadnień z zakresu dziedzictwa kulturowego

4.2.6 Strategia Zintegrowanego Rozwoju Powiatu Wielkich Jezior Mazurskich

Strategia Rozwoju Wielkich Jezior Mazurskich powstała w celu ułatwienia wspólnych, ponadlokalnych działań rozwojowych (wychodzących poza granicę jednej gminy). Ponadlokalny charakter wszystkich działań, które zapisane są w niniejszym dokumencie, jednoznacznie pokazuje, że ich realizacja wymagać będzie:

- współpracy i koordynacji – nowoczesne podejście do polityki rozwojowej przejawia się m.in. w zwiększeniu roli zarządzania zintegrowanego. Samorządy WJM nie chcą, by współpraca między jednostkami terytorialnymi miała charakter przypadkowy czy incydentalny. Jednocześnie wiadomo, że dobrze zaplanowane i skoordynowane działania mogą przyczynić się do maksymalizowania efektów ponoszonych nakładów ze środków publicznych;
- aplikowania o środki publiczne w ramach RPO Warmii i Mazur – obszar WJM jest widoczny w zapisach Strategii Rozwoju Społeczno - Gospodarczego Województwa Warmińsko - Mazurskiego do roku 2025. Oznacza to, że również RPO Warmii i Mazur powinien przewidywać działania, które są zbieżne z potrzebami WJM, a także poprzez realizację ich w tej części województwa wpłyną na wzrost konkurencyjności całego województwa;
- aplikowania o środki publiczne w innych programach krajowych i zagranicznych. Jest oczywiste, że samorządy lokalne oraz inne podmioty zlokalizowane na terenie gmin WJM będą mogły aplikować o wsparcie w różnych źródłach krajowych i zagranicznych. Obecnie ramy realizacji różnorodnych polityk są w zarysie. Oznacza to, że Strategia WJM powinna operować działaniami, które są ważne z punktu widzenia obszaru WJM, zaś szczegółowe rozwiązania (w postaci pozycjonowania

konkretnych projektów)zależć będą od ostatecznego kształtu polityki krajowej. Dlatego misją Strategii Rozwoju WJM jest ułatwienie podejmowania wspólnych przedsięwzięć w oparciu o zasoby własne, jak i pojawiające się różnorodne możliwości wsparcia zewnętrznego.

W kierunku 4. Regionalnym produkcie turystycznym Wielkich Jezior Mazurskich jako przykład działania podano „rewitalizacja centrów miast i wsi oraz obszarów istotnych dla dziedzictwa kulturowego i atrakcyjnych turystycznie.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Ryn wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy.

5.1.1 Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Ryn obszarów zdegradowanych

Lokalny Program został przyjęty Uchwałą Nr XIX/141/16 Rady Miejskiej w Rynie z dnia 29 czerwca 2016 r.

Lokalny Program Rewitalizacji gminy obejmuje przemiany obszarów zdegradowanych w pięciu sferach:

- Społecznej – zapobieganie patologiom społecznym, w tym aktywizacja społeczno-zawodowa osób dorosłych zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz aktywizacja społeczna dzieci i młodzieży zamieszkującej obszary zdegradowane;
- Gospodarczej – działania promujące zatrudnienie oraz ograniczające ryzyko przerywania aktywności zawodowej;
- Przestrzenno-funkcjonalnej – modernizacja przestrzeni publicznej w celu realizacji działań na rzecz integracji społecznej;
- Technicznej – poprawa stanu technicznego obiektów budowlanych oraz dostosowanie ich do realizacji działań obejmujących kwestie społeczne oraz gospodarcze;
- Środowiskowej - racjonalne korzystanie z zasobów naturalnych i poszanowanie środowiska przyrodniczego

Lokalny Program Rewitalizacji gminy Ryn obszarów zdegradowanych opisuje również zabytki znajdujące się w rejestrze zabytków oraz ewidencji konserwatorskiej.

Zaproponowano w nim pięć celów strategicznych.

- Cel strategiczny 1 – sfera społeczna. Poprawa warunków życia mieszkańców obszaru rewitalizacji poprzez przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom społecznym, promocję integracji włączenia społecznego oraz poprawę dostępności i jakości usług publicznych.

Cele dotyczące dziedzictwa kulturowego to:

1.5. Budowanie tożsamości lokalnej mieszkańców w oparciu o historię i regionalne tradycje;

- Cel strategiczny 2 – sfera przestrzenno-funkcjonalna. Racjonalne kształtowanie przestrzeni miejskiej oraz zapewnienie wysokiej dostępności i odpowiedniego standardu infrastruktury służącej zaspokajaniu potrzeb mieszkańców.

Cele dotyczące dziedzictwa kulturowego to:

2.2. Rozwój infrastruktury kulturalnej;

2.3. Rozwój infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej;

2.6. Poprawa stanu zagospodarowania i estetyki terenów zielonych; 2.7.

Zabezpieczenie i ochrona zabytków i obiektów dziedzictwa kulturowego;

- Cel strategiczny 3 – sfera gospodarcza. Rozwój lokalnej przedsiębiorczości oraz zwiększenie aktywności gospodarczej ludności.
- Cel strategiczny 4 – sfera środowiskowa. Racjonalne korzystanie z zasobów naturalnych i poszanowanie środowiska przyrodniczego.
Cele dotyczące dziedzictwa kulturowego to:
4.1. Ochrona i zachowanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych miasta;
- Cel strategiczny 5 – sfera techniczna. Poprawa warunków mieszkaniowych oraz estetyki budynków użyteczności publicznej.
Cele dotyczące dziedzictwa kulturowego to:
5.2. Modernizacja obiektów użyteczności publicznej;
5.3. Zachowanie i rewitalizacja budynków oraz obiektów o walorach historycznych, kulturowych, architektonicznych i urbanistycznych.

W ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji Gmina Ryn będzie realizować dwa projekty zintegrowane:

1. Obszar I - Wspólna przestrzeń Rewitalizacja zdegradowanych obszarów w celu przywrócenia i nadania nowych funkcji społecznych – z aktywizacją mieszkańców tego terenu.

Projekty dotyczące dziedzictwa kulturowego:

- ✓ Rewitalizacja zabytkowej wieży ciśnień z odnowieniem zewnętrznej elewacji, wnętrza wraz z węzłem sanitarnym oraz innymi elementami do wykorzystania potencjału rewitalizowanej wieży, jako punktu widokowego wraz z terenem przyległym w bezpośrednim sąsiedztwie. Nadanie funkcji edukacyjnej, historycznej i rekreacyjnej dla obiektu po byłej wieży ciśnień, utrzymanie historycznej zabudowy we współpracy z konserwatorem zabytków.
- ✓ Rewitalizacja budynków komunalnych oraz stworzenie przyjaznej przestrzeni publicznej wokół tych budynków. Budynki przy ul. Partyzantów, Albina Nowickiego, Mikołaja Kopernika, Tadeusza Kościuszki, Traugutta (część budynków znajduje się w Gminnej Ewidencji Zabytków).

2. Obszar II - Aktywizacja lokalnego rynku pracy poprzez rewitalizację obiektów oraz zagospodarowanie przestrzeni wybranych miejsc miasta z likwidacją barier dostępności.

Projekty uzupełniające:

- ✓ "Dzieje się... w Rynie" - Ryńskie Centrum Kultury. W ramach projektu odbyły by się już istniejące wydarzenia, takie, jak „Dni Rynu”, czy Festyn kulinarny „Ryńskie Smalcowanie z Ogórczeniem”, jak i szereg innych, w postaci koncertów, spotkań autorskich, spektakli, happeningów, itp. Cykl działań „Dzieje się... w Rynie” stanie się magnesem przyciągającym gości z zewnątrz. Spowoduje, że oferta turystyczna Rynu stanie się „pełna” - z jednej strony przyroda, jeziora, miejsca i obiekty dziedzictwa kulturowego, z drugiej wartościowe propozycje spędzenia czasu wolnego z różnorodnymi formami artystycznymi. „Dzieje się... w Rynie”, to również propozycja dla mieszkańców miasta, służąca ich kulturalnemu rozwojowi i integracji. To pomysł na niebanalne wykorzystanie czasu wolnego, rozwój osobowościowy, otwarcie się na różne rodzaje twórczości artystycznej.
- ✓ Ryn Niezwykły - Miejska Trasa Spacerowa - Ryńskie Centrum Kultury. W ramach projektu zostanie wytyczona i oznakowana Miejska Trasa Spacerowa - turystyczny szlak, który „zwiąże” najciekawsze miejsca i obiekty w Rynie. Uzupełnieniem trasy będzie opracowany i wydrukowany folder-przewodnik, z którym turysta będzie mógł się poruszać po mieście. Folder będzie zawierał plan miasta z naniesioną trasą, a także opisy odwiedzanych miejsc, ciekawostki, legendy oraz informacje praktyczne.

- ✓ Lepiej zrozumieć Mazury - Biblioteka Publiczna w Rynie. Projekt „Lepiej zrozumieć Mazury” polegać będzie na umożliwieniu młodzieży w wieku 12-16 lat poznania walorów turystycznych, historycznych, archeologicznych, kulinarnych i kulturowych naszego regionu. Uczestnicy wysłuchają prelekcji prowadzonych przez regionalistów na temat archeologii, historii, rynku wydawniczego itp. Odwiedzą miejsca związane z tradycją i kulturą Mazur typu mazurska chata, wioska garncarska, muzea, izby regionalne itp. Wezmą udział w wydarzeniach kulturalnych typu festiwal kultury średniowiecza, jarmark folkloru itp. Zwieńczeniem projektu będzie spektakl teatralny na podstawie baśni mazurskich, koncert muzyki mazurskiej, kufarki tematyczne nawiązujące swoją zawartością do takich dziedzin jak: budownictwo, rzemiosło, strój, literatura, sztuka itp.
- ✓ Archiwum historyczne miasta Ryn - Biblioteka Publiczna w Rynie. Celem projektu jest edukacja mieszkańców w zakresie świadomości historycznej miasta Ryn, a także gromadzenie dokumentacji prywatnej, publicznej oraz okolicznościowej, która będzie świadectwem losów miasta oraz jego mieszkańców na przestrzeni lat. W ramach podejmowanych działań odbywałyby się spotkania edukacyjne, wystawy informacyjne oraz pamiątkowe, happeningi, spotkania wspomnień etc. Projekt kierowany będzie do każdej grupy społecznej oraz wiekowej. W planowanym zasobie mogą znajdować się prywatne zbiory fotografii upamiętniających życie społeczne i kulturowe miasta, a także prywatne kolekcje mieszkańców, które zechcą oddać swoje zbiory do Archiwum. Ponadto Archiwum będzie prowadziło działalność prewencyjną, mającą na celu sukcesywne zbieranie wspomnień i relacji starszych mieszkańców miasta.
- ✓ Osada historyczna wokół średniowiecznego zamku pokrzyżackiego w Rynie Park Kulturowy Średniowiecza – Zamek Ryn - MCKW „Zamek Ryn” Sp. z o.o. W bezpośrednim sąsiedztwie pokrzyżackiego zamku w Rynie (obecnie kompleks hotelowo-konferencyjny) zostanie zrekonstruowane przedzamcze z odtworzeniem placu oraz usytuowanych wokół kamieniczek pełniących funkcje zakładów rzemieślniczych (garncarstwo, kaletnictwo, rymarstwo itp.), elementów kultury (rzeźba, malarstwo itp.). Realizacja projektu umożliwi organizację wielu spotkań, eventów w których uczestniczyć będą zarówno mieszkańcy, goście hotelowi jak również licznie przybywający na mazury turyści krajowi i zagraniczni.
- ✓ Nasze Muzeum - Ryńskie Centrum Kultury. Projekt zakłada zwrócenie uwagi na ryńskie Muzeum im. Albina Nowickiego poprzez opracowanie i wydanie folderu oraz produkcję filmu promującego i jednocześnie informującego o zbiorach. Wydanie folderu oraz produkcja filmu pozwoli dotrzeć do szerokiego grona odbiorców z informacją o istnieniu muzeum w Rynie, co bezpośrednio za skutkuje zwiększeniem ilości turystów zwiedzających. Film i folder przyczynią się do rozpropagowania wiedzy o historii Rynu oraz regionu wśród dzieci, młodzieży oraz osób dorosłych zamieszkujących Gminę Ryn. Zarówno uczniowie przedszkola, szkoły podstawowej i gimnazjum zwiedzają muzeum podczas lekcji muzealnych, lekcje te zostałyby urozmaicone wcześniejszą projekcją filmu a zakończone wręczeniem folderu, w którym znajdowałyby się informacje podsumowujące lekcję muzealną, a jednocześnie utrwalające usłyszane informacje. Poprzez wzmożoną edukację muzealną wzmocni się uczucie przynależności do miejsca, w którym żyją. Folder oraz film byłyby dostępne bezpłatnie. Pakiet film - folder zostałyby rozesłane do okolicznych Punktów Informacji Turystycznej oraz obiektów skupiających turystów tj. hotele, restauracje etc., w celu rozpropagowania muzeum i przyciągnięcia potencjalnych zwiedzających.

- ✓ Modernizacja kaplicy, dobudowa wieży - Parafia Ewangelicko-Augsburska. Budynek kaplicy wymaga modernizacji. Remont podniesie walory kulturowo-histeryczne obiektu.
- ✓ Modernizacja kaplicy cmentarnej - Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Rynie sp. z o.o. W ramach projektu zostanie wykonany remont budynku w raz z jego rozbudową i adaptacją na kostnicę czyli przystosowaniem do obecnie obowiązujących przepisów prawa.

5.1.2 Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Ryn na lata 2010-2020

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Ryn została przyjęta Uchwałą Nr VI/56/11 Rady Miejskiej w Rynie z dnia 27 kwietnia 2011 r.

W Strategii wytypowano kluczowe cele główne w ramach których zaproponowano po kilka celów szczegółowych. Poniżej przedstawiono te, które dotyczą dziedzictwa kulturowego.

- Strefa Przestrzenno-Gospodarcza
  - ✓ Cel II: Tworzenie i promocja oferty turystycznej gminy:
    1. Tworzenie produktów turystycznych i kompleksowa promocja turystyczna gminy,
    2. Wykorzystanie elementów kulturalnych i historycznych w promocji gminy .
- Strefa Społeczna
  - ✓ Cel V: Poprawa jakości usług sfery edukacji i kultury:
    - Rozwój i usprawnienie bazy placówek edukacyjnych i kulturalnych.

5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Ryn

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Ryn zostało sporządzone w 2000 r. w trybie przepisów ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 15 z 1999 r., poz. 139 z późn. zmianami) i uchwalone uchwałą Nr XXVI/176/2000 Rady Miejskiej w Rynie z dnia 10 listopada 2000 r. Obecna zmiana studium sporządzona została w trybie obowiązującej od 11 lipca 2003 r. ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012 r., poz. 647 z późn. zm.). Następnie uchwałą nr XXV/241/08 Rady Miejskiej w Rynie z dnia 30 grudnia 2008 roku przystąpiono do sporządzenia zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego. Przedmiotowa zmiana ze względu na zmieniające się zagospodarowanie terenów i konieczność aktualizacji uwarunkowań i przyjętych kierunków obejmowała cały obszar Miasta i Gminy i dotyczyła wszelkich aspektów określonych w art. 10 ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012 r., poz. 647 z późn. zm.).

W obowiązującym Studium (Uchwała Nr XLI/346/14 Rady Miejskiej w Rynie z dnia 27 sierpnia 2014 r.) wymieniono obiekty znajdujące się w rejestrze zabytków oraz ewidencji konserwatorskiej. Wskazano również obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Na terenie miasta Ryn istnieje strefa historycznego układu urbanistycznego. Strefa obejmuje obszary szczególnie wartościowe, o bardzo dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej – do bezwzględnego zachowania. Ochroną należy ująć historyczną sieć ulic, placów, dróg, historyczne dominanty przestrzenne i ich otoczenie oraz osie widokowe. Lokalizację nowej zabudowy należy wyznaczyć z zachowaniem historycznych linii zabudowy dostosowując do sąsiadujących obiektów historycznych o tej samej funkcji pod względem gabarytów, wysokości, pokrycia i nachylenia połaci dachowych oraz

materiałów budowlanych. W przypadku nowej zabudowy obowiązuje zasada ochrony ekspozycji historycznej zabudowy i poszczególnych budynków historycznych.

W strefie historycznego układu urbanistycznego wszelkie decyzje planistyczne, projektowe i realizacyjne przy nowych inwestycjach budowlanych oraz wpływających na układ przestrzenny, podlegają uzgodnieniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na etapie procedury administracyjnej.

W odniesieniu do krajobrazu kulturowego, parków i cmentarzy ochroną należy objąć kompozycję przestrzenną, elementy małej architektury, zespoły zorganizowanej zieleni, utrwalonej w krajobrazie kulturowym, w postaci alei przydrożnych, drzewostanu oraz cmentarzy. Zakazuje się realizacji inwestycji mogących wpłynąć negatywnie na krajobraz kulturowy w tym wycinki zabytkowego drzewostanu.

Dodatkowo wymagane jest:

- ochrona obiektów i zespołów zabytkowych prawnie chronionych i ich otoczenia przed zmianami mogącymi spowodować degradację ich wartości historycznych, estetycznych i architektonicznych;

- porządkowanie i rehabilitacja istniejących założeń parkowych i cmentarzy;

- wzbogacenie funkcji usługowych obszaru, a w szczególności usług turystycznych, przy jednoczesnym ograniczeniu rozwoju usług wymagających dużych kubatur i pod warunkiem uwzględniania formy tradycyjnej zabudowy i zasad kompozycji układu przestrzennego;

- wykluczenie rozwoju działalności gospodarczej (wytwórczości i usług) wymagających przekształceń istniejącego układu przestrzennego.

W odniesieniu do zabytków wpisanych do rejestru, w tym zabytków archeologicznych, Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymaga uzyskania zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków w przypadku:

- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;

- wykonywania robót budowlanych w otoczeniu zabytku;

- prowadzenia badań konserwatorskich;

- prowadzenia badań archeologicznych;

- przemieszczania zabytku nieruchomego;

- dokonywania podziału zabytku nieruchomego;

- zmiany przeznaczenia zabytku lub sposobu korzystania z tego zabytku;

- umieszczania na zabytku urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów, z wyłączeniem, tablic informujących, iż dany obiekt jest zabytkowy;

- podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku;

- poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Poza wskazanymi wyżej obiektami wpisanymi do rejestru zabytków zgodnie z przepisami odnoszącymi się do ochrony zabytków w studium obowiązkowo uwzględnia się:

- parki kulturowe – na terenie miasta i gminy Ryn nie występują parki kulturowe,

- inne zabytki nieruchome, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków (GEZ).

Stanowiska archeologiczne podlegają ochronie, a wszelkie prace należy poprzedzić badaniami archeologicznymi lub prowadzić pod nadzorem archeologicznym, na które należy uzyskać pozwolenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dodatkowo wszystkie wykopy ziemne w strefie brzegowej jezior i cieków wodnych na terenie gminy również wymagają nadzoru archeologicznego.

5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Ryn

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego stanowią akty prawa miejscowego przyjmowane w formie uchwał przez Radę Miejską/Gminy, określające przeznaczenie oraz warunki zagospodarowania i zabudowy terenów. MPZP uwzględniają również ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków poprzez określenie obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską.

Na terenie miasta i gminy Ryn obowiązują następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

L.p.	Nr Uchwały	Data uchwalenia MPZP	Obszar objęty MPZP
1	Uchwała nr XXXVIII/271/02	18 marca 2002 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy turystycznej i rekreacyjnej, obręb Rybical (Skorupki – Owczarnia I), dz. Nr ewid. 125/1 i 118/7
2	Uchwała nr IV/27/03	22 lutego 2003 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy turystycznej i rekreacyjnej w obrębie geodezyjnym Rybical „Skorupki – Owczarnia II”
3	Uchwała nr VIII/61/03	12 lipca 2003 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w obrębie geodezyjnym Prażmowo na działkach o nr ewidencyjnych 146, 154, 155
4	Uchwała nr XXV/211/05	30 maja 2005 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w obrębie Rybical - teren „A” – działki nr 164/; 164/1; 163/6; 163/3; 163/8; 69/2; 163/13; 163/14 Teren „B” – działki nr 44/1; 44/2; 43; 46/2; 46/3
5	Uchwała nr XXV/213/05	30 maja 2005 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Szymonka – Krauze w obrębie geodezyjnym Szymonka
6	Uchwała nr XXXV/289/06	28 czerwca 2006 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w obrębie geodezyjnym Prażmowo działki o nr ewidencyjnych 251/28 – 251/48 i 251/12 – 251/16
7	Uchwała nr XXXI/270/13	28 sierpnia 2013 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący działki o numerach geodezyjnych 101/15, 118/17, 118/18, 121/17 i 121/18 położone w obrębie geodezyjnym Rybical gm. Ryn
8	Uchwała nr XXXV/298/13 + Rozstrzygnięcie	30 grudnia 2013 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu usług turystycznych i rekreacji indywidualnej, położonego w obrębie geodezyjnym Rybical, w rejonie wsi Skorupki
9	Uchwała nr XLI/347/14	27 sierpnia 2014 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmującego działkę o numerze geodezyjnym 28/64 położoną w obrębie geodezyjnym Ławki gm. Ryn.
10	Uchwała nr IV/16/15	25 lutego 2015 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący działki o numerach geodezyjnych: 2, 5/2 i 5/3, położone w obrębie geodezyjnym Rybical, gmina Ryn.
11	Uchwała nr XIV/107/16	27 stycznia 2016 r.	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego terenu położonego w obrębie geodezyjnym Szymonka gm. Ryn na działkach o numerach geodezyjnych 89, 92/9, 92/10, 92/11, 92/13, 95/2 i 87/10 o łącznej powierzchni około 21,74 ha.
12	Uchwała nr XVI/116/16 +Rozstrzygnięcie	23 marca 2016 r.	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dotyczący miasta Ryn
13	Uchwała Nr XXXVIII/285/17	29 listopada 2017 r.	Miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu geodezyjnego Szymonka w gminie Ryn.

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Charakterystyka gminy

Źródło: www.miastoryn.pl

Gmina miejsko-wiejska Ryn położona jest we wschodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, w powiecie giżyckim. Od wschodu graniczy z dwoma innymi gminami powiatu giżyckiego, tj. Miłki i Giżycko. Od południa graniczy z Gminą Mikołajki, od zachodu z Gminą Mrągowo (obie z pow. Mrągowo) oraz z gminą Kętrzyn od północy (pow. Kętrzyn). W latach 1975-1998 gmina położona była w województwie suwalskim. Siedziba gminy to miasto Ryn.

Gmina Ryn obejmuje powierzchnię 204,54 km², z czego ponad 115 km² (56%) stanowią użytki rolne, 52,25 km² (25%) – to obszary leśne, zaś blisko 22 km² (ok. 10%) zajmują wody (jeziora i kanały). Obszar zurbanizowany gminy Ryn obejmuje jedynie 5,84 km², z czego ponad 4 km² zajmuje gminna stolica – miasto Ryn. Ryn ma 2984 mieszkańców, co stanowi połowę wszystkich mieszkańców gminy (5944 osób w 2015 r.), z których reszta zasiedla 32 wsie

i osady (Bachorza, Canki, Dzikowizna (obecnie niezamieszka), Głębów, Grzybów, Hermanowa Wola, Jezioro, Knis, Knis-Podewsie, Kronowo, Krzyżany, Ławki, Ławki PGR, Mioduńskie, Mleczkowo, Monetki, Mrówki, Orło, Prażmowo, Rybicał, Ryn Kolonia, Ryński Dwór, Ryńskie Pole, Siejkowo, Skop, Skorupki, Słabowo, Stara Rudówka, Sterławki Wielkie, Szymonka, Tros, Wejdyki i Zielony Lasek.

Struktura funkcjonalno-przestrzenna miasta została ukształtowana historycznie i uwarunkowana w znacznym stopniu bezpośrednim położeniem miasta na brzegu jezior Ryńskiego i Ołów. Zabudowa Rynu, mimo zniszczeń wojennych i przekształceń powojennych ma dobrze zachowaną historyczną zabudowę, która wkomponowana pomiędzy jeziora i wzgórza czyni miasto bardzo malowniczym. Pod względem fizyczno – geograficznym obszar gminy należy do dwóch jednostek naturalnych, mianowicie: Pojezierza Mrągowskiego oraz Krainy Wielkich Jezior Mazurskich. Pod względem warunków geomorfologicznych obszar gminy Ryn znajduje się w całości w zasięgu pomorskiej fazy zlodowacenia bałtyckiego.

5.2.2 Rys historyczny

Ślady obecności człowieka na terenie gminy Ryn związane są już z epoką neolitu. Występują również relikty z epoki brązu oraz młodszych epok. Również starożytni kronikarze Tacyt oraz Ptolemeusz wspominają o mieszkańcach tych ziem. W okresie

średniowiecza obszar ten był zamieszkały przez pruskie plemię Galindów. Mieli oni rozbudowaną kulturę materialną oraz duchową. Dopiero przybycie w XIII wieku Zakonu Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie (popularnie nazywanego Krzyżakami) spowodowało gwałtowny spadek populacji oraz zniszczenie miejscowej pruskiej ludności.

Najstarsze informacje o Rynie, a właściwie o krzyżackim zamku, który dał początek osadzie i późniejszemu miastu Ryn, pochodzą z kroniki Wiganda z Marburga z 1377 r.

Zamek ryński wybudowano na wzgórzu będącym wąskim przesmykiem pomiędzy dwoma jeziorami, z których jedno stanowiło naturalną fosę. Kompleks zamkowy składał się z zamku właściwego oraz położonego na wschód podzamcza. Budowla mieściła izby mieszkalne, gospodarcze i magazyny. Dwukondygnacyjny, drewniany ganek obiegał dziedziniec wewnętrzny, z którego wchodziło się do środka. Parter, pozbawiony okien w murze zewnętrznym, pełnił rolę piwnicy. Główne, najbardziej reprezentacyjne pomieszczenia: kaplica, kapitułarz (jadalnia), refektarz (sala zebrań i narad) – znajdowały się na pierwszym piętrze, drugie natomiast pełniło rolę spichlerza. Podzamcze mieściło stajnie, stodoły, kuźnię itp. Podstawowym elementem fortyfikacyjnym budynku zamkowego były ceglane mury zewnętrzne o niewielkich oknach. Funkcje obronne spełniał ganek (biegnący pod dachem, na murach zewnętrznych), z którego można było odeprzeć atakujących wrogów rozgrzaną smołą lub strzałami z łuku, kuszy bądź później – broni palnej.

W 1393 r. Ryn stał się stolicą komturstwa. Pierwszym ryńskim komturem był wójt tczewski Fryderyk von Wallenrod. W zamku ryńskim rezydował konwent. Zgodnie z założeniem powinien składać się z komtura, dwunastu rycerzy oraz sześciu kapłanów. W praktyce liczby te okazywały się bardzo różne. Komtur, jako zwierzchnik, zarządzał zamkiem i podległymi dobrami. Był odpowiedzialny za ściąganie podatków i danin, posiadał władzę sądowniczą, a nade wszystko był głównym dowódcą wojskowym okręgu i głową wspólnoty zakonnej. Oprócz znaczenia militarnego, zamek pełnił rolę administracyjno-gospodarczą, zaopatrując zakon m.in. w ryby, miód i mięso dzikiej zwierzyny. Ryńskiemu komturowi podlegały zamki m.in. w Lecu (Giżycku), Szestnie i Barcianach. Miał on do dyspozycji duży statek, kilka mniejszych, rybackie łodzie i powstała ok. 1412 r. hutę żelaza. W trosce o rozwój gospodarczy wybudowano liczne folwarki i majątki (m.in. folwark Sancti Nicolai – dzisiejsze Mikołajki). Zaczęły powstawać tartaki i młyny. Otaczające zamek jeziora (Ryńskie i Ołów) połączono podziemnym, murowanym kanałem o długości ponad 170 m., jest to jeden z ciekawszych zabytków pokrzyżackich). Wykorzystując siedmiometrową różnicę poziomów między jeziorami uzyskano naturalny napęd zamkowego młyna.

W czasie Wielkiej Wojny z Zakonem Krzyżackim głównym zadaniem wojsk ryńskiego komtura było strzec obszaru między Puszczą Piską a Pregołą (tędy właśnie, jak sądzono, miały próbować dostać się do Malborka chorągwie polsko-litewskie). W 1422 roku Ryn zdegradowano do rangi prokuratorii. Mimo strategicznego położenia, grubych murów i masywnej konstrukcji, zamek nie oparł się oblężeniu powstańców Związku Pruskiego w połowie XV w. Ocalałych Krzyżaków bezlitośnie topiono w okolicznych jeziorach i bagnach. W krzyżackie władanie powrócił zamek po niespełna roku, odbity przez zaciężne wojska. Kończący wojnę trzynastoletnią traktat toruński z 1466r pozostawił Ryn w obrębie państwa krzyżackiego. Komturstwo przywrócono tu w 1468 r. (1477).

Wraz z zamkiem rozwijała się osada (podzamcze), która dała początek przyszłemu miastu. W końcu XV w. podzamcze otrzymało prawa osiedla targowego, co w znacznym stopniu przyczyniło się do jego rozwoju.

W XVI w. Ryn stał się centrum administracyjno - osiedleńczym. Po likwidacji Zakonu Krzyżackiego, a co za tym idzie również komturstwa ryńskiego, utworzono tu Starostwo Prus Książęcych.

Nadzieje na dalszy rozwój osady rozwiązał najazd tatarów, którzy w połowie XVII w. spustoszyli całą okolicę, biorąc część mieszkańców w jasyr. Pół wieku później epidemia dżumy dokonała wielkich spustoszeń, niektóre wsie wyludniły się niemal całkowicie. Pozostali przy życiu mieszkańcy opuszczali swoje domostwa, chroniąc się w pobliskich lasach.

W 1723 r. Ryn otrzymał prawa miejskie. Miało to spowodować wyjście z impasu spowodowanego minionymi klęskami i ułatwić rozwój. Przybywającym osadnikom oferowano wiele przywilejów, m.in. przyznawano bezpłatnie plac na budowę domu, pokrywając trzecią część kosztów jego budowy, zezwalano na bezpłatny wyrąb drzew. W połowie XVIII w. władze wystawiły zamek na licytację. Od tamtej pory aż do połowy XIX w. zmieniali się jego prywatni właściciele, a przechodzący z rąk do rąk obiekt coraz bardziej chylił się ku upadkowi. W połowie XIX w. w przebudowanym zamku powstało więzienie. Czterystu sześćdziesięciu ośmiu osadzonych tu więźniów zatrudniono do ciężkich robót, min. przy budowie drogi do Sterławek Wielkich. Niemal do końca XVIII w. Ryn był miastem polskim. W XIX w. zaczęto prowadzić systematyczną i stanowczą akcję germanizacyjną. Sprowadzono osadników z Niemiec, ograniczając lub nawet zakazując osiedlania się Polakom. W połowie XIX w. stosunek ludności polskiej do niemieckiej wynosił dwa do jednego, a podczas ogłoszonego w 1920 r. plebiscytu, za Polską nie padł już ani jeden głos.

W okresie międzywojennym Ryn zasłynął jako miejscowość uzdrowiskowa. W mieście funkcjonowało sześć hoteli, liczne nocne lokale, dancingi, bary, kąpieliska i łaźnie. Można było tu przybyć parostatkami, autobusami pocztowymi albo kolejką wąskotorową. Oprócz białych, miasteczko posiada jednak czarne karty swojej historii, a to za sprawą zamkowego więzienia, będącego ponoć miejscem kaźni przeciwników Hitlera. Być może w czasie II Wojny Światowej mordowano tu także przestępców politycznych, oraz robotników zaciągniętych na przymusowe roboty.

W 1945 r. z 21 na 22 stycznia zarządzono ewakuację ludności. Wojska radzieckie wkroczyły do Rynu 27 stycznia 1945 r. Niektóre budynki spłonęły. Do miasta przybyli nowi mieszkańcy, część z nich to miejscowi Mazurzy ale także robotnicy przymusowi i byli więźniowie zamkowych cel, których hitlerowcy nie zdążyli wymordować. Powstała radziecka komendantura miasta Ryn. 22 lipca 1945 r. ustanowiono stałą władzę polską. Jesienią 1946 r. komendantura radziecka opuściła miasto. Wznowiona została nauka w szkole i organizowane były kursy repolonizacyjne dla Mazurów. Istniała też poczta i nadleśnictwo. Powstały liczne placówki handlowe i usługowe. Zamek pokrzyżacki co jakiś czas zmieniał właścicieli i ciągle był tylko częściowo wykorzystany. Obecnie znajduje się w nim hotel. Uruchomiona została kolejka wąskotorowa i komunikacja PKS. Od 16 stycznia 1949 r. działać zaczęła biblioteka miejska. Powstała też Spółdzielnia Pracy Inwalidów "Zorza". Utworzone zostały także: ośrodek zdrowia z izbą porodową, apteka, ośrodek weterynaryjny. Wyremontowano przystań dla statków i utworzono kąpieliska

5.2.3 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta i gminy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona

dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

I. Układy przestrzenne

Miasto Ryn posiada układ typowy dla ośrodków miejskich powstałych w XVIII w, działających wcześniej jako osady oparte o zamek. Dalszy rozwój miasta był zróżnicowany ze względu na burzliwą historię regionu. Obecnie Ryn jest dobrze zachowanym, małym miasteczkiem mazurskim.

Na skutek zajęcia ziem Galindów przez zakon Krzyżacki (w wyniku czego okolica została wyludniona) i ich ponownej późniejszej kolonizacji większość wsi na terenie gminy ma XV, XVI wieczny rodowód. Na szczególną uwagę zasługuje układ wsi Sterławki Wielkie, o rozbudowanym narysie, oraz układ wsi Orło. Duże znaczenie mają również dobrze zachowane wsie zagrodowe, w których nowa zabudowa jest nieliczna i nie wpływa znacząco na obraz całości. W przyszłości dużym zagrożeniem dla wsi położonych nad jeziorami może być lokalizacja zabudowy lotniskowej, czego przykładem mogą być wsie Prażmowo, Ławki, Rybical i Mrówki, w których widać początki tych procesów.

II. Obiekty architektury, budownictwa i techniki

➤ Obiekty sakralne

Grupa zabytkowych obiektów sakralnych na terenie miasta i gminy jest stosunkowo nieliczna. W samym mieście brak zabytkowej świątyni, dawny kościół ewangelicki spłonął zimą 1940 r., a jego mury rozebrano w latach 60. XX w. Na jego miejscu stoi obecnie Hotel Pod Kasztanami. Poza miastem istnieją kościoły parafialne:

- Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki pw. Opatrzności Bożej w Sterławkach Wielkich. Zbudowany w latach 1832-44. Korpus rozmieszczony na planie prostokąta, z dostawioną od zach. kwadratową wieżą i pięciobocznym prezbiterium z dwoma prostokątnymi aneksami od wsch. Kormus murowany z kamienia polnego, wieża, prezbiterium i aneksy z cegły. Wieża trójkondygnacyjna, nakryta hełmem w formie graniastosłupa. Korpus nakryty dachem dwuspadowym, prezbiterium - wielopłóciowym, aneksy - dwupłóciowym.
- Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia NMP w Szymonce. Najstarszy kościół zbudowany w 2 poł. XVI w., obecny wzniesiony w 1873 r. w stylu neogotyckim. Na planie prostokąta z pięciobocznym prezbiterium i dwoma prostokątnymi aneksami od strony wsch. Nad kruchta niska, dwukondygnacyjna wieża, przykryta ostrosłupowym hełmem. Korpus przykryty dachem dwuspadowym, prezbiterium - wielopłóciowym, aneksy - dwupłóciowym.

➤ Zespoły dworskie i folwarczne

Na terenie gminy zachowała się stosunkowo nieliczna grupa zespołów dworskich i folwarcznych. Są to dwory w miejscowościach: Głębowo, Ławki, Mioduńsk, Monetki, Zielony Lasek. Wszystkie obiekty pochodzą z końca XIX lub pocz. XX w. Dwory w zespołach są skromnymi budynkami. W większości są to obiekty o przebudowanych wnętrzach, pozbawionych pierwotnego wystroju. Przynależna zabudowa folwarczna jest typowa dla tego obszaru. W rejestrze zabytków znajdują się obiekty w: Głębowie, Ławkach, Mioduńsku, Zielonym Lasku.

- Dwór w założeniu dworsko - folwarcznym w Głębowo. Murowany, dwukondygnacyjny, na planie litery "L", korpus dworu przykryty dachem trójpłóciowym. Zbudowany w 2 poł. XIX w. Wpisany do rejestru zabytków pod nr A-967 z dnia 24.09.1993 r.

- Dwór w zespole dworsko-folwarcznym w miejscowości Ławki. Wzniesiony na pocz. XX w. z elementami neogotyku w wystroju, rozmieszczony na planie litery "T", murowany z cegły, podpiwniczony, nakryty dachem wielopołaciowym. Wpisany do rejestru zabytków pod nr A-968 z dnia 24.09.1993 r.
- Dwór w zespole dworsko-folwarcznym w miejscowości Mioduńskie. Zbudowany w 2 poł. XIX w., rozmieszczony na planie wydłużonego prostokąta, na podmurówce z kamienia polnego, murowany z cegły, jednokondygnacyjny, nakryty dachem dwuspadowym. Wpisany do rejestru zabytków pod nr A-1036 z dnia 27.09.1995 r.
- Dwór w zespole dworsko-folwarcznym w miejscowości Monetki. Zbudowany na pocz. XX w., na planie prostokąta, jednokondygnacyjny, murowany z cegły, nakryty dachem mansardowym.
- Dwór w zespole dworsko-folwarcznym w miejscowości Zielony Lasek. Zbudowany na przełomie XIX i XX w., na podmurówce z ciosów granitowych, z cegły, jednokondygnacyjny, przykryty dachem dwuspadowym. Wpisany do rejestru zabytków pod nr A-413 z dnia 03.08.1983 r.

➤ Architektura obronna

Czołowym obiektem zabytkowym należącym do architektury obronnej jest zamek w Rynie. Zamek gotycki, siedziba prokuratora podległego komturowi w Brandenburgu, zbudowany w 2 poł. XIV w. (ok. 1377 r.), przebudowany w 2 poł. XIX w. (1853 r., 1961 r.). Zbudowany na wzniesieniu między jeziorami Ołów i Ryńskim. Rozmieszczony na planie prostokąta, murowany z kamienia i cegły. Mury zdobione dekoracją zendrówkową, otynkowane w XIX w. Główny dom gotycki umieszczony w płd. - wsch. skrzydle. Skrzydło płd. - zach. i budynek płn. - wsch. dobudowane w XVI w. W tym samym czasie wzniesiona została okrągła wieża. Skrzydła płd. - wsch. i płd. - zach. spięte murami kurtynowymi. Główna brama umieszczona w kurtynie płn. - wsch. Zamek przebudowany w 1853 r. w związku z adaptacją na więzienie oraz w 1881 r. po pożarze. Kolejny raz przebudowany współcześnie w związku z adaptacją na potrzeby hotelowe. Wpisany do rejestru zabytków pod nr A-4 z dnia 09.02.1979 r. oraz A-515 z dnia 12.07.1961 r.

Do architektury obronnej można również zaliczyć schrony wojenne w miejscowości Szymonka i Ławki (Zielony Gaj). Węzeł obrony Szymonka od 1899 r. służył do obrony mostu drogowego na kanale Szymońskim. Składał się z dwóch dzieł piechoty (Infanteriewerk), wspierającej baterii dla dział polowych 10 cm oraz baterii przewoźnych wieżyczek 5,3 cm w zakolu kanału. Węzeł obrony Zielony Gaj służył od 1899 r. do obrony mostów drogowych na kanałach Tałckim, Leleckim i Mioduńskim. Składał się z trzech dzieł piechoty (Infanteriewerk) oraz wspierającej baterii dla dział polowych 10 cm.

➤ Budynki mieszkalne

Budynki mieszkalne z terenu miasta i gminy Ryn pochodzą przeważnie z końca XIX w. bądź początku XX w. Przeważnie są to budynki murowane z cegły, na planie wydłużonego prostokąta, na podmurówce, jednokondygnacyjne, z dachem dwuspadowym, pochodzące z końca XIX w.. Występują też budynki z dachem naczółkowym, z facjatą w połaci frontowej przykrytą dachem wyłamanym z połaci głównej (np. dom przy ul. Kopernika 3 w Rynie). Z początku XX w. występują budynki przeważnie dwu lub trzykondygnacyjne.

➤ Pozostałe budynki

Nielicznie zachowały się dworce kolejowe (Sterławki Wielkie), szczególnie brakuje obiektów przy nieczynnej linii kolejowej wąskotorowej z Kętrzyna do Rynu. Do ciekawych budowli należy wodociągowa wieża ciśnienia oraz wiatrak typu holenderskiego w Rynie. Wieża zbudowana w 1940 r. nawiązuje do wieży gotyckiej, na planie sześcioboku, przykryta

sześciobocznym hełmem zwieńczonym iglicą, wpisana do rejestru zabytków pod nr A-518 z dnia 23.07.1986 r. Wiatrak zbudowany w 1873 r., murowany, na planie koła, trójkondygnacyjny, pokryty dachem wielopołaciowym.

III. Zabytkowa zieleń

Na terenie gminy występuje kilka parków. Przede wszystkim są to parki podworskie, krajobrazowe, pochodzące z XIX oraz z początków XX wieku. Z reguły są one położone w bezpośrednim sąsiedztwie dworów. Ich cechą charakterystyczną jest powiązanie z lokalnym krajobrazem. Drzewostan jest mało zróżnicowany. Dominują gatunki rodzimych drzew, jak: lipa, klon, grab i dąb. Granice niektórych parków wyznaczają obsadzenia, głównie w formie szpalerów np. w Mleczkowo, Ryński Dwór. Parki są przeważnie zarośnięte, brak jest bieżącej pielęgnacji:

- Park krajobrazowy w Głęboku, założony w 2 poł. XIX w. Wpisany do rejestru zabytków pod numerem A-428 z dnia 12.11.1985 r.
- Park krajobrazowy w miejscowości Mleczkowo, założony na przełomie XIX i XX w. Wpisany do rejestru zabytków pod numerem A-429 z dnia 12.11.1985 r.
- Park krajobrazowy w miejscowości Ryński Dwór, założony na przełomie XIX i XX w. Wpisany do rejestru zabytków pod numerem A-597 z dnia 10.11.1988 r.
- Pozostałości parku w założeniu dworsko-folwarcznym w miejscowości Zielony Lasek. Założony na przełomie XIX i XX w. Wpisany do rejestru zabytków pod numerem A-413 z dnia 03.08.1983 r.

IV. Cmentarze

Na terenie miasta znajduje się czynny cmentarz komunalny, dawniej ewangelicki. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1847 r. Cmentarz założony został na przełomie XVIII i XIX w. W płd. części cmentarza zlokalizowana kaplica cmentarna. W najstarszej, zabytkowej części cmentarza zachowane pojedyncze kwatery rodzinne. Układ grobów rzędowy, mogiły w opaskach betonowych i lastrykowych, w większości bez nagrobków, zachowane pojedyncze krzyże. Na terenie miasta Ryn występuje również cmentarz ewangelicki z ok. poł. XIX w. położony nad płn. brzegiem płd. zatoki jeziora Ołów oraz cmentarz żydowski zlokalizowany nad brzegiem jeziora Ryńskiego.

Na terenie gminy znajduje się 29 cmentarzy. Większość to ewangelickie (2 w Głęboku, Grzybówko, Knis, Kronowo, Krzyżany, 2 w miejscowości Ławki, Mioduńskie, 2 w Prażmowo, 2 w Rudówka Mała, 2 w Rybical, Skop, 2 w Skorupki, 2 w Słabowo, Stara Rudówka, Sterławki Szlacheckie, Szymonka, Tros, Wejdyki, Wejdyki Kolonia, Zielony Lasek). Pochodzą głównie z 1 lub 2 połowy XIX wieku, rzadziej z okresów późniejszych. Najczęściej założone są na planie prostokąta, w miejscach eksponowanych, na wzniesieniach wśród pól uprawnych. Występują także na skraju lasu, w lesie oraz w sąsiedztwie dróg. Zdążają się kwatery rodzinne/rodowe. Granicami takich kwater były najczęściej ogrodzenia metalowe, płoty z drewnianych sztachet, oraz ogrodzenia metalowo-kamienne (również betonowe). Rzadziej zaobserwować można kwaterę wydzieloną oznaczeniem ziemnym, w postaci rowu lub wału, lub np. powierzchniowego obniżenia/ wyniesienia gruntu w stosunku do terenu otaczającego (prawdopodobnie z uwagi na niepraktyczność tego rozwiązania, które mogłoby przyczynić się do procesu podmywania i destrukcji grobów). Cmentarze sytuowane w lesie i śródpolne nie były ogradzane, a jedynie otaczane wałami i rowami, niekiedy z wewnętrznymi ogrodzeniami, które miały spełniać dodatkową funkcję ochronną (m.in. zapobiegać rozkopywaniu pochówków przez zwierzęta). Niewątpliwie posiadały również wymiar symboliczny - wydzielenia sfery prywatnej w miejscu publicznym, jakim jest cmentarz. Wielkość nekropoli jest zróżnicowana, rzadko jednak przekracza 0.5 ha. Mogiły są przeważnie orientowane na osi wschód - zachód, bezimienne. Dominują nagrobki

kamienne i betonowe w kształcie skrzyni. Mogiły ziemne, które również występują są mało czytelne bądź nieczytelne. Rzadkością są żeliwne krzyże. Drzewostan cmentarzy składa się z gatunków drzew rodzimych oraz żywotnika zachodniego, typowego drzewa cmentarnego na terenie całych Mazur. Wskutek wydarzeń drugiej wojny światowej, które spowodowały masową ucieczkę i migrację ludności, cmentarze ewangelickie od szeregu lat nie są pielęgnowane.

W miejscowości Tros na cmentarzu ewangelickim występuje kwatera wojenna żołnierzy niemieckich z I wojny światowej.

Na terenie gminy występują również dwa cmentarze parafialne: w Szymonce (dawniej ewangelicki) i Sterławkach Wielkich (dawniej ewangelicki).

V. Obiekty liniowe

Na omawiany terenie występują również obiekty liniowe - aleje przydrożne. Obiekty te są zachowanym, unikalnym przykładem zagospodarowania przestrzeni publicznej w skali europejskiej. Ich wielorakie funkcje (przyrodnicze, kulturowe, komunikacyjne) są aktualne do czasów dzisiejszych. Są świadectwem kompleksowego zagospodarowania przestrzeni, wyróżnikiem krajobrazu kulturowego Warmii i Mazur.

5.2.4 Zabytki ruchome

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków i znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków na terenie Miasta i Gminy Ryn to: zabytkowe wyposażenie w kościele w Sterławkach Wielkich: krucyfiks z ok. 1700 r. i misa chrzcielna z ok. poł. XVII w.

5.2.5 Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może

dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Terytorium Polski podzielono na prostokąty mapy w skali 1:25 000, z których każdy oznaczony jest numerem. Prostokąty te, zwane arkuszami AZP, mają rozmiary ok. 5 x 7 km (35 km kw.). Dla każdego stanowiska archeologicznego, znanego z literatury, informacji archiwalnych, bądź też nowo odkrytego, sporządza się Kartę Ewidencji Stanowiska Archeologicznego (KESA). Dane z AZP powinny być uwzględnione w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Obszar miasta i gminy Ryn znajduje się na 14 arkuszach AZP: 18-71, 18-72, 19-71, 19-72, 20-70, 20-71, 20-72, 20-73, 21-70, 21-71, 21-72, 21-73, 22-71, 22-72. Na terenie miasta i gminy Ryn znajduje się 181 stanowisk archeologicznych w tym 6 wpisanych do rejestru zabytków. Wśród stanowisk archeologicznych dominują osady i ślady osadnictwa z różnych epok.

Do obiektów najcenniejszych należą te posiadające tzw. własną formę krajobrazową. Są to: zamek zbudowany prawdopodobnie na lub obok grodziska w Rynie, grodzisko pradziejowe i wczesnośredniowieczne w Jeziorku, kopce strażnicze w Orle i Rynie oraz osiedle nawodne z wczesnej epoki żelaza w Rybicalu. Wszystkie wymienione stanowiska są niezwykle cennymi przykładami budownictwa obronnego i mieszkalnego z różnych okresów, które posiadają duże walory poznawcze. Pozostałe stanowiska zalicza się do tzw. obiektów płaskich, nie zaznaczających się napowierzchni gruntu. Należą do nich ślady osadnictwa, osady, obozowiska, cmentarzyska ciałopalne i miejsca wytopu żelaza z różnych okresów pradziejów, średniowiecza i okresu nowożytnego o różnej wartości. Do najcenniejszych pod względem poznawczym należy zaliczyć: cmentarzyska ciałopalne z okresu rzymskiego w Grzybowie, Ławkach i Sterławkach Wielkich st. 3 oraz osady i obozowiska o różnej chronologii w Knisie i Ławkach.

Zestawienie stanowisk archeologicznych z terenu miasta i gminy Ryn przedstawiono w tabeli nr 4.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.) stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. uznanie za pomnik historii;
3. utworzenie parku kulturowego;
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze miasta i gminy Ryn funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (s. 28-29 niniejszego opracowania).

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.) rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187). Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo, którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Na terenie miasta i gminy Ryn w rejestrze zabytków nieruchomych i archeologicznych znajduje się następujące zabytki:

Tabela 1. Zabytki nieruchome miasta i gminy Ryn wpisane do rejestru zabytków.

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr Rej.	Data wpisu	nr działki
1	GŁĄBOWO		PARK WRAZ Z PRZYLEGLYM TERENEM ZABUDOWY MIESZKALNEJ I GOSPODARCZEJ	A-1600	12.11.1985 r.	270/2
2	GŁĄBOWO		ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY (dwór, oficyna, spichrz, obora)	A-3565	24.09.1993 r.	270/2
3	JEZIORKO		CHAŁUPA (nie istnieje)	A-1309	03.03.1980 r.	187
4	ŁAWKI		ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY (dwór, magazyn, 2 obory, chlewnia, stodoła, park)	A-3564	24.09.1993 r.	2/3-dwór, 2/6-obora, 2/73-reszta
5	MIODUŃSKIE		DWÓR	A-3840	5.09.1995 r.	36
6	MLECZKOWO		PARK DWORSKI Z PRZYLEGLYM OTOCZENIEM	A-1601	12.11.1985 r.	259/7
7	RYN		CZEŚĆ MIASTA RYNU /UKŁAD URBANISTYCZNY/	A-1295 oraz A-538	01.06.1979 r. nr rej 47 oraz 20.02.1961 r.	obszar miasta
8	RYN		ZAMEK	A-551	12 lipca 1961	72/7
9	RYN	KONRADA WALLENRODA 5	DOM	A-1356	16.02.1982 r.	72/17
10	RYN	KOPERNIKA 3	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1357	16.02.1982 r.	72/38
11	RYN	KOPERNIKA 6	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1359	16.02.1982 r.	131/7

12	RYN	KOPERNIKA 8	DOM	A-1358	16.02.1982 r.	131/12
13	RYN	KOPERNIKA 10	DOM	A-1361	16.02.1982 r.	133
14	RYN	KOPERNIKA 12	DOM	A-1360	16.02.1982 r.	134/1
15	RYN	KOPERNIKA 14	DOM	A-1351	16.02.1982 r.	135
16	RYN	KOPERNIKA 15	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1350	16.02.1982 r.	72/30
17	RYN	KOPERNIKA 20	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1366	17.02.1982 r.	141/15
18	RYN	KOŚCIUSZKI 2	DOM	A-1367	17.02.1982 r.	160/2
19	RYN	KOŚCIUSZKI 3	DOM	A-1365	17.02.1982 r.	138/26
20	RYN	KOŚCIUSZKI 7	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1370	17.02.1982 r.	141/18
21	RYN	KOŚCIUSZKI 8	DOM	A-1369	17.02.1982 r.	164/1
22	RYN	KOŚCIUSZKI 11	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1368	17.02.1982 r.	141/11
23	RYN	KOŚCIUSZKI 13	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1373	17.02.1982 r.	141/13
24	RYN	KOŚCIUSZKI 14	DOM	A-1372	17.02.1982 r.	168/1
25	RYN	KOŚCIUSZKI 15	DOM	A-1386	18.02.1982 r.	141/16
26	RYN	KOŚCIUSZKI 17	DOM (rozebrany)	A-692	15.11.1967 r.	
27	RYN	KOŚCIUSZKI 18	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1371	17.02.1982 r.	171/3
28	RYN	NOWICKIEGO 3	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1355	16.02.1982 r.	20/2
29	RYN	NOWICKIEGO 4	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1354	16.02.1982 r.	64/4
30	RYN	PARTYZANTÓW	CMENTARZ KOMUNALNY /D. EWANGELICKI/	A-1696	23.07.1986 r.	22/2, 27
31	RYN	PARTYZANTÓW 1	BUDYNEK /OBECNIE KAPLICA EWANGELICKA/	A-1364	17.02.1982 r.	33
32	RYN	PARTYZANTÓW 6 A	WIEŻA CIŚNIEŃ WODOCIĄGOWA	A-4204	30.01.2001 r.	21/6
33	RYN	PLAC WOLNOŚCI 4	DOM	A-1348	16.02.1982 r.	72/1
34	RYN	PLAC WOLNOŚCI 13	DOM	A-1353	16.02.1982 r.	21/5
35	RYN	SAWICKIEJ 3	BUDYNEK MŁYNA	A-1363	16.02.1982 r.	125/1
36	RYN	RATUSZOWA 6	DOM	A-1352	16.02.1982 r.	128/19
37	RYN	RATUSZOWA 8	BUDYNEK MIESZKALNY	A-706	16.02.1982 r.	128/3
38	RYN	RATUSZOWA 11	DOM	A-690	15.11.1967 r.	138/22
39	RYN	RATUSZOWA 12	DOM	A-705	16.11.1967 r.	129/2
40	RYN	RATUSZOWA 13	DOM	A-1374	18.02.1982 r.	139
41	RYN	RATUSZOWA 17	DOM	A-1379	18.02.1982 r.	160/19
42	RYN	RATUSZOWA 19	DOM	A-703	16.11.1967 r.	154
43	RYN	RATUSZOWA 20	DOM	A-1377	18.02.1982 r.	147
44	RYN	RATUSZOWA 21	DOM	A-702	16.11.1967 r.	155
45	RYN	RATUSZOWA 22	DOM	A-707	18.02.1982 r.	148/8
46	RYN	RATUSZOWA 24	DOM	A-697	16.11.1967 r.	148/9
47	RYN	RATUSZOWA 27	DOM	A-1376	18.02.1982 r.	159
48	RYN	RATUSZOWA 29	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1378	18.02.1982 r.	160/3
49	RYN	RATUSZOWA 30	DOM	A-1382	18.02.1982 r.	150/2
50	RYN	RATUSZOWA 31	DOM	A-1380	18.02.1982 r.	387/2
51	RYN	RATUSZOWA 32	DOM	A-1388	18.02.1982 r.	151/2
52	RYN	RATUSZOWA 33	DOM	A-1385	18.02.1982 r.	188/19
53	RYN	RATUSZOWA 35	DOM	A-1375	18.02.1982 r.	188/21
54	RYN	RATUSZOWA 39	DOM	A-1384	18.02.1982 r.	188/32
55	RYN	RATUSZOWA 41	DOM			188/32

56	RYN	RATUSZOWA 43	DOM	A-1387	18.02.1982 r.	188/31
57	RYN	RATUSZOWA 45 (poprzedni 47)	DOM	A-1383	18.02.1982 r.	188/30
58	RYN	TRAUGUTTA 7	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1362	16.02.1982 r.	70/1
59	RYŃSKI DWÓR		PARK DWORSKI WRAZ Z PRZYLEGLYM TERENEM ZABUDOWY MIESZKALNEJ I GOSPODARCZEJ	A-2577	10.11.1988 r.	
60	STERŁAWKI WIELKIE		KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P. W. OPATRZNOŚCI BOŻEJ	A-1715	20.10.1986 r.	119
61	SZYMONKA		KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, OB. PARAFIALNY, RZYMSKO-KATOLICKI P.W. WNIEBOWZIECIA NMP	A-3262	08.01.1992 r.	440
62	ZIELONY LASEK		ZESPÓŁ PODWORSKI	A-1481	03.08. 1983 r.	9/7, 9/3, 9/9

Tabela 2. Zabytki archeologiczne miasta i gminy Ryn wpisane do rejestru zabytków.

Lp.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Funkcja - chronologia - kultura archeologiczna	wpis do rejestru zabytków
1	JEZIORKO	20-72	1	GRODZISKO - OSADA	C-026 z 28.11.1949 r.
2	KRIS	19-71	1	KURHAN - WCZESNA EPOKA ŻELAZA	C-285 z 24.05.2010 r.
3	ORŁO	20-71	6	GRODZISKO - WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	C-027 z 28.11.1949 r.
4	RYN	20-71	1	ZAMEK - PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	A-599 z 12.07.1961 r.
5	RYN	20-71	2	KOŚCIÓŁ - PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	A-585 z 20.02.1961 r.
6	RYN	20-71	3	MIASTO ŚREDNIOWIECZNE - PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	A-585 z 20.02.1961 r.
7	RYN	20-71	4	KOPIEC - ŚREDNIOWIECZE	C-257 z 11.12. 2002 r.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2017 poz. 2187 ze zm.). Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r.

w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2017 poz. 2187), gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Karty gminna ewidencja zabytków Miasta i Gminy Ryn zostały wykonane w 2008 r., i są na bieżąco aktualizowane. Gminna Ewidencja Zabytków dla Miasta i Gminy Ryn została przyjęta zarządzeniem Nr 118/2016 Burmistrza Miasta i Gminy Ryn dnia 14 grudnia 2016 r.

Zaktualizowany spis zabytków nieruchomych i archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta i gminy Ryn przedstawiają poniższe tabele.

Tabela 3. Zabytki nieruchome znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Ryn.

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr Rejestru	Data wpisu	obszar AZP	nr działki
1	GŁĄBOWO		PARK WRAZ Z PRZYLEGLYM TERENEM ZABUDOWY MIESZKALNEJ I GOSPODARCZEJ	A-1600	12 listopada 1985		270/2
2	GŁĄBOWO		ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY (dwór, oficyna, spichrz, obora)	A-3565	24 września 1993		270/2
3	ŁAWKI		ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY (dwór, magazyn, 2 obory, chlewnia, stodoła, park)	A-3564	24 września 1993		2/3-dwór, 2/6-obora, 2/73-reszta
4	MIODUŃSKIE		DWÓR	A-3840	5 września 1995		36
5	MLECZKOWO		PARK DWORSKI Z PRZYLEGLYM OTOCZENIEM	A-1601	12 listopada 1985		259/7
6	RYN	KOPERNIKA 10	DOM	A-1361	16 lutego 1982		133
7	RYN	KOPERNIKA 12	DOM	A-1360	16 lutego 1982		134/1
8	RYN	KOPERNIKA 6	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1359	16 lutego 1982		131/7
9	RYN	KOPERNIKA 8	DOM	A-1358	16 lutego 1982		131/12
10	RYN	KOPERNIKA 3	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1357	16 lutego 1982		72/38
11	RYN	KONRADA WALLENRODA 5	DOM	A-1356	16 lutego 1982		72/17
12	RYN	TRAUGUTTA 7	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1362	16 lutego 1982		70/1
13	RYN	NOWICKIEGO 3	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1355	16 lutego 1982		20/2
14	RYN	NOWICKIEGO 4	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1354	16 lutego 1982		64/4
15	RYN	PLAC WOLNOŚCI 4	DOM	A-1348	16 lutego 1982		72/1
16	RYN	PLAC WOLNOŚCI 13	DOM	A-1353	16 lutego 1982		21/5
17	RYN	SAWICKIEJ 3	BUDYNEK MŁYNA	A-1363	16 lutego 1982		125/1
18	RYN	RATUSZOWA 6	DOM	A-1352	16 lutego 1982		128/19
19	RYN	RATUSZOWA 8	BUDYNEK MIESZKALNY	A-706	16 lutego 1982		128/3
20	RYN		CZEŚĆ MIASTA RYNU /UKŁAD URBANISTYCZNY/	A-1295 oraz A-538	1 czerwca 1979 nr rej 47 oraz 20 lutego 1961		obszar miasta
21	RYN	RATUSZOWA 13	DOM	A-1374	18 lutego 1982		139
22	RYN	RATUSZOWA 17	DOM	A-1379	18 lutego 1982		160/19
23	RYN	RATUSZOWA 20	DOM	A-1377	18 lutego 1982		147
24	RYN	RATUSZOWA 29	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1378	18 lutego 1982		160/3
25	RYN	RATUSZOWA 27	DOM	A-1376	18 lutego 1982		159
26	RYN	RATUSZOWA 31	DOM	A-1380	18 lutego 1982		387/2
27	RYN	RATUSZOWA 30	DOM	A-1382	18 lutego 1982		150/2
28	RYN	RATUSZOWA 33	DOM	A-1385	18 lutego 1982		188/19
29	RYN	RATUSZOWA 32	DOM	A-1388	18 lutego 1982		151/2

30	RYN	RATUSZOWA 39	DOM	A-1384	18 lutego 1982		188/32
31	RYN	RATUSZOWA 35	DOM	A-1375	18 lutego 1982		188/21
32	RYN	RATUSZOWA 45 poprzedni 47	DOM	A-1383	18 lutego 1982		188/30
33	RYN	RATUSZOWA 43	DOM	A-1387	18 lutego 1982		188/31
34	RYN	KOŚCIUSZKI 15	DOM	A-1386	18 lutego 1982		141/16
35	RYN	KOŚCIUSZKI 18	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1371	17 lutego 1982		171/3
36	RYN	KOŚCIUSZKI 13	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1373	17 lutego 1982		141/13
37	RYN	KOŚCIUSZKI 14	DOM	A-1372	17 lutego 1982		168/1
38	RYN	KOŚCIUSZKI 8	DOM	A-1369	17 lutego 1982		164/1
39	RYN	KOŚCIUSZKI 11	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1368	17 lutego 1982		141/11
40	RYN	KOŚCIUSZKI 3	DOM	A-1365	17 lutego 1982		138/26
41	RYN	KOŚCIUSZKI 7	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1370	17 lutego 1982		141/18
42	RYN	KOPERNIKA 20	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1366	17 lutego 1982		141/15
43	RYN	KOŚCIUSZKI 2	DOM	A-1367	17 lutego 1982		160/2
44	RYN	PARTYZANTÓW 1	BUDYNEK /OBECNIE KAPLICA EWANGELICKA/	A-1364	17 lutego 1982		33
45	RYN	KOPERNIKA 14	DOM	A-1351	16 lutego 1982		135
46	RYN	KOPERNIKA 15	BUDYNEK MIESZKALNY	A-1350	16 lutego 1982		72/30
47	RYN	PARTYZANTÓW	CMENTARZ KOMUNALNY /D. EWANGELICKI/	A-1696	23 lipca 1986		22/2, 27
48	RYN		ZAMEK	A-551	12 lipca 1961		72/7
49	RYN	RATUSZOWA 11	DOM	A-690	15 listopada 1967		138/22
50	RYN	RATUSZOWA 12	DOM	A-705	16 listopada 1967		129/2
51	RYN	RATUSZOWA 19	DOM	A-703	16 listopada 1967		154
52	RYN	RATUSZOWA 21	DOM	A-702	16 listopada 1967		155
53	RYN	RATUSZOWA 24	DOM	A-697	16 listopada 1967		148/9
54	RYN	PARTYZANTÓW 6 A	WIEŻA CIŚNIEN WODOCIĄGOWA	A-4204	30 stycznia 2001		21/6
55	RYN	RATUSZOWA 22	DOM	A-707	18 lutego 1982		148/8
56	RYŃSKI DWÓR		PARK DWORSKI WRAZ Z PRZYŁĘGŁYM TERENEM ZABUDOWY MIESZKALNEJ I GOSPODARCZEJ	A-2577	10 listopada 1988		
57	STERŁAWKI WIELKIE		KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P. W. OPATRZNOŚCI BOŻEJ	A-1715	20 października 1986		119
58	SZYMONKA		KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, OB. PARAFIALNY, RZYMSKO-KATOLICKI P.W. WNIĘBOWZIECIA NMP	A-3262	8 stycznia 1992		440
59	ZIELONY LASEK		ZESPÓŁ PODWORSKI	A-1481	3 sierpnia 1983		9/7, 9/3, 9/9
60	JEZIORKO		GRODZISKO OBWAŁOWANE	C-026	28 listopada 1949	20-72	198
61	KNIS		KURHAN KULTURY KURHANÓW ZACHODNIOBAŁTYJSKICH (KURHAN ZACHODNI)	C-285	24 maja 2010	19-71/1	179

62	ORŁO		KOPIEC STRAŻNICZY	C-027	28 listopada 1949	20-71/6	241
63	RYN		KOPIEC STRAŻNICZY	C-257	11 grudnia 2002	20-71/4	181/4
64	GLĄBOWO		CMENTARZ EWANGELICKI - RODOWY				258/3
65	GLĄBOWO		CMENTARZ EWANGELICKI				258/4
66	GRZYBÓW		CMENTARZ EWANGELICKI				15
67	KNIS		CMENTARZ EWANGELICKI				74/1, 81
68	KRONOWO		CMENTARZ EWANGELICKI				435
69	KRZYŻANY		CMENTARZ EWANGELICKI				147
70	ŁAWKI		KUŹNIA-OB. KAPLICA				2/73
71	ŁAWKI		CMENTARZ EWANGELICKI				84
72	ŁAWKI		CMENTARZ EWANGELICKI				686/1
73	MIODUŃSKIE		CMENTARZ EWANGELICKI				28
74	MONETKI		ZESPÓŁ DWORSKO FOLWARCZANY (dwór)				140/19
75	PRAŻMOWO		CMENTARZ EWANGELICKI				155
76	PRAŻMOWO		CMENTARZ EWANGELICKI				296
77	RUDÓWKA MAŁA		MOGIŁA ZBIOROWA OFIAR II WOJNY ŚWIATOWEJ				659/2
78	RUDÓWKA MAŁA		CMENTARZ EWANGELICKI				659/2
79	RYBICAL	ok. 2,5 km na pld. - wsch. od wsi, w lesie	CMENTARZ EWANGELICKI				706
80	RYBICAL		CMENTARZ EWANGELICKI				111, 146
81	RYN		CMENTARZ EWANGELICKI Z MOGIŁĄ Z I WOJNY ŚWIATOWEJ				388
82	RYN	RATUSZOWA 15	SZKOŁA/BUDYNEK SZKOLNY				153/1
83	RYN	RATUSZOWA 55	DOM MUROWANY				209/38
84	RYN	RATUSZOWA (na południowym krańcu miasta, po zach. Stronie ul. Ratuszowa, na wysokim brzegu jeziora)	CMENTARZ ŻYDOWSKI				214/16, 214/17
85	SKOP		CMENTARZ EWANGELICKI				69
86	SKORUPKI		CMENTARZ EWANGELICKI MIĘDZYWOJENNY				2740/11
87	SKORUPKI		CMENTARZ EWANGELICKI - Rodzinny				739/7
88	SŁABOWO		CMENTARZ EWANGELICKI				22
89	SŁABOWO		CMENTARZ EWANGELICKI - Rodzinny				2/2, 2/7
90	STARA RUDÓWKA		CMENTARZ EWANGELICKI				103
91	STERŁAWKI SZLACHECKIE		CMENTARZ EWANGELICKI				484
92	STERŁAWKI		CMENTARZ - d. ewangelicki obecny				167

	WIELKIE		parafialny			
93	STERŁAWKI WIELKIE		ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO linii Elk - Korsze: dworzec, magazyn, budynki służb stacji/ gospodarcze			590/5
94	SZYMONKA		PJM/20: punkt oporu piechoty. Bateria dział 100 mm/schron			76/3, 62/3, 76/4
95	SZYMONKA		CMENTARZ- dawny ewangelicki - obecnie parafialny			131
96	SZYMONKA		CMENTARZ EWANGELICKI			208
97	TROS		CMENTARZ EWANGELICKI			39
98	WEJDYKI		CMENTARZ EWANGELICKI			326
99	WEJDYKI KOLONIA		CMENTARZ EWANGELICKI rodzinny			291/1
100	ZIELONY GAJ		PJM/19 punkt oporu piechoty/schron			2/70, 3
101	ZIELONY GAJ		CMENTARZ EWANGELICKI			10/1
102	Aleja	643N	Odcinek wjazdowy i wyjazdowy z Prażmowa, Wilkasy – Olszewo			
103	Aleja	642N	Sterławki Wielkie – Ryn – Woźnice, cały przebieg			
104	Aleja	1728N	granica powiatu -Kronowo – Sterławki Wielkie – Jeziorko – Tros, Aleja jesionowa: odcinek ok. 0,5 km od torów kolejowych w stronę Kronowa			
105	Aleja	1616N	droga nr 1618N – Słabowo – Ryn, na całej długości			
106	Aleja	1726N	Ryn – Stara Rudówka – droga woj. nr 643, na całej długości			
107	Aleja	1728N	Kronowo – Sterławki Wielkie – Jeziorko – Tros, Odcinek Jeziorko – Kronowo			
108	Aleja	1733N	granica powiatu – Knis – Ryn, Odcinek Knis – Ryn			
109	Aleja	1787N	droga woj. nr 642 – Rybical – Skorupki, Odcinek Ryn - Rybical			
110	Aleja	1789N	Ryn – Ławki – droga woj. nr 642, na całej długości			
111	RYN	KOPERNIKA 1	DOM			72/42
112	RYN	KOŚCIUSZKI 4	DOM			162
113	RYN	NOWICKIEGO 2	DOM			64/2
114	RYN	PARTYZANTÓW 3	WIATRAK HOLENDERSKI			1/4
115	RYN	SAWICKIEJ 1	DOM			126/22
116	RYN	SAWICKIEJ 2	DOM			31/15
117	RYN	RATUSZOWA 3	DOM			132

118	RYN	RATUSZOWA 4	DOM			128/7
119	RYN	RATUSZOWA 5	DOM			136/1
120	RYN	RATUSZOWA 41	DOM			188/32
121	RYN	TRAUGUTTA 2	DOM			72/44
122	RYN	TRAUGUTTA 3	DOM			64/8
123	RYN	PLAC WOLNOŚCI 1	DOM			126/15
124	RYN	PLAC WOLNOŚCI 3	DOM			31/11
125	RYN	PLAC WOLNOŚCI 5	DOM			31/7
126	RYN	PLAC WOLNOŚCI 11	DOM			21/4
127	RYN	ZAMIEJSKA	MAGAZYN MUROWANY			98/10

Tabela 4. Stanowiska archeologiczne występujące na terenie Miasta i Gminy Ryn.

Lp.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Funkcja - chronologia - kultura archeologiczna	wpis do rejestru zabytków
1	Grzybowo	18-71	1	ślad osadnictwa, osada późnośredniowieczna	
2	Grzybowo	18-71	2	ślad osadnictwa późnośredniowiecznego	
3	Grzybowo	18-71	11	cmentarzysko	
4	Jeziorko	20-72	1	Grodzisko - osada	C-026 z 28.11.1949 r.
5	Jeziorko	20-72	2	znalezisko luźne - neolit	
6	Jeziorko	20-72	5	ślad osadniczy - nowożytność	
7	Knis	19-71	1	kurhan, wczesna - epoka żelaza	C-285 z 24.05.2010 r.
8	Knis	19-71	21	ślad osadnictwa - starożytnego	
9	Knis	19-71	22	ślad osadnictwa - starożytnego	
10	Knis	20-71	9	osada starożytna	
11	Knis	20-71	10	osada nawodna wczesnej epoki żelaza	
12	Knis	20-71	11	osada starożytna	
13	Knis	20-71	24	ślad osadnictwa starożytnego	
14	Knis	20-71	25	ślad osadnictwa starożytnego	
15	Knis	20-71	26	ślad osadnictwa starożytnego	
16	Knis	20-71	27	ślad osadnictwa starożytnego	
17	Knis	20-71	28	ślad osadnictwa starożytnego	
18	Knis	20-71	29	ślad osadnictwa starożytnego	
19	Knis	20-71	30	ślad osadnictwa starożytnego	

20	Knis	20-71	31	śląd osadnictwa starożytnego
21	Knis	20-71	32	osada z wczesnej epoki żelaza, śląd osadnictwa okresu wpływów rzymskich, nowożytnego
22	Knis	20-71	33	śląd osadnictwa nowożytnego
23	Knis	20-71	34	śląd osadnictwa neolit, wczesnośredniowiecznego, średniowiecznego
24	Knis	20-71	35	śląd osadnictwa starożytnego, wczesnośredniowiecznego, nowożytnego
25	Knis	20-71	36	śląd osadnictwa średniowiecznego, nowożytnego
26	Knis	20-71	37	śląd osadnictwa z wczesnej epoki żelaza, wczesnośredniowiecznego, średniowiecznego, nowożytnego
27	Knis	20-71	38	śląd osadnictwa starożytnego, nowożytnego
28	Knis	20-71	39	śląd osadnictwa wczesnośredniowiecznego, nowożytnego
29	Knis	20-71	40	śląd osadnictwa średniowiecznego
30	Knis	20-71	41	śląd osadnictwa średniowiecznego
31	Knis	20-71	42	śląd osadnictwa starożytnego
32	Knis	20-71	43	osada nowożytna
33	Knis	20-71	44	śląd osadnictwa starożytnego
34	Knis	20-71	45	śląd osadnictwa starożytnego, nowożytnego
35	Knis	20-71	50	osada nawodna wczesnej epoki żelaza
36	Kronowo	18-71	3	śląd osadnictwa późnośredniowiecznego
37	Kronowo	18-71	4	śląd osadnictwa nowożytnego
38	Kronowo	18-71	5	śląd osadnictwa późnośredniowiecznego
39	Kronowo	18-71	6	osada późnośredniowieczna
40	Kronowo	18-71	7	śląd osadnictwa późnośredniowiecznego
41	Kronowo	18-71	8	śląd osadnictwa późnośredniowiecznego
42	Kronowo	18-71	9	osada późnośredniowieczna, nowożytna
43	Krzyżany	20-71	46	kopiec nowożytny
44	Krzyżany	20-71	47	śląd osadnictwa średniowiecznego, nowożytnego
45	Krzyżany	20-71	48	śląd osadnictwa średniowiecznego, nowożytnego
46	Ławki	21-71	1	cmentarzysko okresu wpływów rzymskich
47	Ławki	21-71	2	cmentarzysko średniowieczne
48	Ławki	21-71	7	osada, śląd produkcji okresu wpływów rzymskich
49	Ławki	21-71	8	osada starożytna, śląd osadnictwa nowożytnego
50	Ławki	21-71	9	śląd osadnictwa starożytnego, śląd produkcji okresu wpływów rzymskich
51	Ławki	21-71	10	śląd osadnictwa starożytnego, nowożytnego śląd produkcji okresu wpływów

				rzymskich	
52	Ławki	21-71	11	śląd osadnictwa wczesnośredniowiecznego	
53	Ławki	21-71	12	osada wczesnej epoki żelaza, śląd osadnictwa nowożytnego	
54	Ławki	21-71	13	śląd produkcji okresu wpływów rzymskich	
55	Ławki	21-71	14	śląd produkcji okresu wpływów rzymskich	
56	Ławki	21-71	15	śląd produkcji okresu wpływów rzymskich	
57	Ławki	21-71	16	śląd produkcji okresu wpływów rzymskich	
58	Ławki	21-71	17	śląd produkcji okresu wpływów rzymskich	
59	Ławki	21-71	18	osada, śląd produkcji okresu wpływów rzymskich	
60	Ławki	21-71	19	śląd osadnictwa nowożytnego	
61	Ławki	21-71	20	śląd produkcji okresu wpływów rzymskich	
62	Ławki	21-71	21	śląd osadnictwa okresu wpływów rzymskich	
63	Ławki	21-71	22	śląd produkcji okresu wpływów rzymskich, śląd osadnictwa średniowiecznego	
64	Ławki	21-71	23	śląd produkcji okresu wpływów rzymskich	
65	Ławki	21-71	24	śląd osadnictwa średniowiecznego, nowożytnego	
66	Ławki	21-71	25	osada średniowieczna	
67	Ławki	21-72	1	cmmentarzysko okresu wpływów rzymskich	
68	Ławki	21-72	4	osada późnośredniowieczna, śląd osadnictwa nowożytnego	
69	Ławki	21-72	5	śląd osadnictwa późnośredniowiecznego	
70	Ławki	21-72	6	śląd osadnictwa neolit	
71	Ławki	21-72	7	śląd osadnictwa neolit, wczesna epoka żelaza	
72	Ławki	21-72	8	śląd osadnictwa starożytnego, późnośredniowiecznego	
73	Ławki	21-72	9	śląd osadnictwa starożytnego, późnośredniowiecznego	
74	Ławki	21-72	10	śląd osadnictwa neolit, nowożytnego	
75	Ławki	21-72	11	śląd osadnictwa późnośredniowiecznego	
76	Ławki	21-72	35	śląd osadnictwa neolit, starożytnego	
77	Ławki	21-72	36	osada nowożytna	
78	Ławki	21-72	37	osada wczesna epoka żelaza, śląd osadnictwa nowożytnego	
79	Ławki	21-72	38	osada wczesna epoka żelaza, śląd osadnictwa późnośredniowiecznego	
80	Ławki	21-72	39	śląd osadnictwa nowożytnego	
81	Ławki	21-72	40	śląd osadnictwa starożytnego, późnośredniowiecznego	
82	Ławki	21-72	41	śląd osadnictwa wczesna epoka żelaza, późne średniowiecze	
83	Ławki	21-72	42	osada wczesna epoka żelaza, śląd osadnictwa późnośredniowiecznego	
84	Ławki	21-72	43	osada wczesna epoka żelaza	
85	Ławki	21-72	44	osada wczesna epoka żelaza, śląd osadnictwa późnośredniowiecznego, nowożytnego	

86	Ławki	21-72	45	osada wczesna epoka żelaza, ślad osadnictwa późnośredniowiecznego	
87	Mioduńskie	21-72	13	śląd osadnictwa nowożytnego	
88	Mioduńskie	21-72	14	śląd osadnictwa neolit	
89	Mioduńskie	21-72	15	śląd osadnictwa neolit	
90	Mioduńskie	21-72	16	śląd osadnictwa wczesna epoka żelaza	
91	Mioduńskie	21-72	17	śląd osadnictwa neolit	
92	Mioduńskie	21-72	18	śląd osadnictwa późnośredniowiecznego	
93	Mioduńskie	21-72	19	śląd osadnictwa późnośredniowiecznego, nowożytnego	
94	Mioduńskie	21-72	20	śląd osadnictwa nowożytnego	
95	Mioduńskie/Ławki	21-72	12	śląd osadnictwa neolit	
96	Orło	20-71	6	grodzisko wczesnośredniowieczne	C-027 z 28.11.1949 r.
97	Orło	20-71	7	osada wczesnośredniowieczna	
98	Orło	20-71	8	śląd produkcji wczesnośredniowiecznej	
99	Orło	20-71	12	śląd osadnictwa starożytnego, nowożytnego	
100	Orło	20-71	13	śląd osadnictwa nowożytnego	
10	Orło	20-71	14	śląd osadnictwa średniowiecznego	
102	Prażmowo	21-72	24	śląd osadnictwa neolit, wczesna epoka żelaza, osada późnośredniowieczna, nowożytna	
103	Prażmowo	21-72	25	śląd osadnictwa neolit	
104	Prażmowo	21-72	26	śląd osadnictwa późnośredniowiecznego	
105	Prażmowo	21-72	27	śląd osadnictwa neolit	
106	Prażmowo	21-72	31	śląd osadnictwa późnośredniowiecznego	
107	Prażmowo	21-72	32	śląd osadnictwa nowożytnego	
108	Prażmowo	21-72	33	śląd osadnictwa nowożytnego	
109	Prażmowo	21-73	57	śląd osadnictwa wczesnośredniowiecznego, kultura pruska	
110	Prażmowo	21-73	58	śląd osadnictwa, epoka kamienia	
111	Prażmowo	21-73	59	śląd osadnictwa mezolit, wczesnośredniowiecznego	
112	Prażmowo	21-73	60	śląd osadnictwa, wczesna epoka żelaza	
113	Prażmowo	21-73	61	śląd osadnictwa średniowiecznego	
114	Prażmowo	21-73	62	osada okresu wpływów rzymskich	
115	Prażmowo	21-73	63	śląd osadnictwa, epoka kamienia	
116	Rybical	21-71	3	osada okresu wpływów rzymskich, ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego, nowożytnego	
117	Rybical	21-71	4	śląd osadnictwa starożytnego, ślady produkcji okresu wpływów rzymskich	
118	Rybical	21-71	5	śląd osadnictwa nowożytnego	
119	Rybical	21-71	6	śląd osadnictwa średniowiecznego, nowożytnego	

120	Ryn	20-71	1	zamek - późne średniowiecze	A-599 z 12.07.1961 r.
121	Ryn	20-71	2	kościół - późne średniowiecze	A-585 z 20.02.1961 r.
122	Ryn	20-71	3	miasto średniowieczne - późne średniowiecze	A-585 z 20.02.1961 r.
123	Ryn	20-71	4	kopiec średniowieczny	C-257 z 11.12. 2002 r.
124	Ryn	20-71	5	grodzisko wczesnośredniowieczne	
125	Ryn	20-71	17	śląd osadnictwa średniowiecznego, nowożytnego	
126	Ryn	20-71	18	śląd osadnictwa nowożytnego	
127	Ryn	20-71	19	śląd osadnictwa średniowiecznego	
128	Ryn	20-71	20	śląd osadnictwa nowożytnego	
129	Ryn	20-71	21	śląd osadnictwa wczesnośredniowiecznego, osada średniowieczna	
130	Ryn	20-71	22	śląd osadnictwa nowożytnego	
131	Ryn	20-71	23	śląd osadnictwa średniowiecznego, nowożytnego	
132	Skop	20-72	3	śląd osadniczy nowożytność	
133	Skop	20-72	4	osada nowożytność	
134	Skorupki	22-71	1	cmentarzysko, wczesna epoka żelaza	
135	Skorupki	22-71	2	kurhan, wczesna epoka żelaza	
136	Skorupki	22-71	3	cmentarzysko, okres wpływów rzymskich	
137	Skorupki	22-71	21	śląd osadnictwa nowożytnego	
138	Skorupki	22-71	22	osada średniowieczna	
139	Skorupki	22-71	26	śląd osadnictwa nowożytnego	
140	Skorupki	22-71	27	śląd osadnictwa nowożytnego	
141	Stara Rudówka	21-72	3	obozowisko paleolit/mezolit	
142	Stara Rudówka	21-72	28	osada okresu wpływów rzymskich	
143	Stara Rudówka	21-72	29	osada wczesnej epoki żelaza, śląd osadnictwa nowożytnego	
144	Stara Rudówka	21-72	30	śląd osadnictwa neolit, wczesnej epoki żelaza, późnośredniowiecznego, nowożytnego	
145	Stara Rudówka	20-72	6	gródek strażniczy	
146	Sterławki Wielkie	19-71	4	śląd osadnictwa neolit, osada okresu wpływów rzymskich	
147	Sterławki Wielkie	19-71	5	osada z epoki brązu, śląd osadnictwa wczesnośredniowiecznego	
148	Sterławki Wielkie	19-71	6	śląd osadnictwa starożytnego	
149	Sterławki Wielkie	19-71	7	osada starożytna	
150	Sterławki Wielkie	19-71	8	cmentarzysko okresu wpływów rzymskich	
151	Sterławki Wielkie	19-71	9	osada średniowieczna, nowożytna	
152	Sterławki Wielkie	19-71	18	śląd osadnictwa średniowiecznego	
153	Sterławki Wielkie	19-71	19	osada starożytna, śląd produkcji okresu wpływów rzymskich	
154	Sterławki Wielkie	19-71	20	osada okresu wpływów rzymskich	

155	Sterławki Wielkie	19-71	26	kurhan z epoki brązu
156	Sterławki Wielkie	19-71	27	znalezisko luźne okresu wpływów rzymskich
157	Sterławki Wielkie	19-71	28	znalezisko luźne z epoki brązu
158	Szymonka	21-72	2	osada nawodna wczesnej epoki żelaza, wczesnośredniowieczna
159	Szymonka	21-72	21	osada okresu wpływów rzymskich, ślad osadnictwa starożytnego
160	Szymonka	21-72	22	śląd osadnictwa nowożytnego
161	Szymonka	21-72	23	obozowisko starożytne
162	Szymonka	21-72	46	śląd osadnictwa nowożytnego
163	Szymonka	21-72	47	śląd osadnictwa późnośredniowiecznego
164	Szymonka	21-72	48	śląd osadnictwa nowożytnego
165	Szymonka	21-72	49	śląd osadnictwa wczesnośredniowiecznego
166	Szymonka	21-72	50	śląd osadnictwa epoki brązu wczesnośredniowiecznego
167	Szymonka	21-72	51	osada późnośredniowieczna
168	Szymonka	21-72	52	śląd osadnictwa okresu wpływów rzymskich, nowożytnego
169	Szymonka	21-72	53	śląd osadnictwa epoki brązu, nowożytnego
170	Tros	20-71	15	śląd osadnictwa starożytnego
171	Tros	20-71	16	śląd osadnictwa starożytnego, średniowiecznego
172	Tros	20-71	49	śląd osadnictwa nowożytnego
173	Wejdyki	21-70	64	osada z epoki brązu, ślad osadnictwa nowożytnego
174	Wejdyki	21-70	67	osada z epoki brązu
175	Wejdyki	21-70	68	śląd osadnictwa okresu wpływów rzymskich, późnośredniowieczny
176	Wejdyki	21-71	26	śląd osadnictwa średniowiecznego, nowożytnego
177	Wejdyki	21-71	27	osada średniowieczna
178	Zielony Lasek	22-72	5	osady okres wędrówek ludów nowożytność
179	Zielony Lasek	22-72	6	fortyfikacje polowe
180	Zielony Lasek	22-72	7	śląd osadniczy wczesna epoka żelaza
181	Zielony Lasek	22-72	8	osady okres wędrówek ludów wczesne średniowiecze

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo kulturowe to nie tylko zachowane obiekty zabytkowe, ale również zespoły muzyczne, wokalne, stowarzyszenia oraz szkoły, które pełnią funkcję ośrodków kulturowych i są miejscem spotkań dla miejscowej ludności. Owocem działań wszystkich tych, którzy tworzą dziedzictwo kulturowe, są różnego rodzaju wydarzenia i imprezy kulturalne.

Rozpowszechnianiem kultury na terenie miasta i gminy Ryn zajmuje się:

Regionalny Park Edukacji, Kultury i Turystyki. Instytucja powstała w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020. W ramach projektu zmodernizowano i zaadoptowano pomieszczenia na działalność kulturalną, edukacyjną oraz społeczną. Do podstawowych zadań "RPEKiT" w zakresie działalności kulturowo-oświatowej i turystycznej należą m. in.:

- ✓ organizowanie szerokiego uczestnictwa w kulturze,
- ✓ organizowanie różnorodnych form edukacji kulturalnej,
- ✓ promowanie kultury i twórczości artystycznej, w tym promowanie zespołów twórczych i indywidualnych artystów działających na terenie gminy;
- ✓ propagowanie rozwoju turystyki i rekreacji,
- ✓ promowanie dziedzictwa kulturowego gminy,
- ✓ prowadzenie działalności galerii zbiorów etnograficznych i pamiątek regionalnych,
- ✓ prowadzenie działalności wystawienniczej w zakresie kultury i twórczości artystycznej,
- ✓ promowanie kultury i sztuki regionu,
- ✓ współpraca w zakresie wydawania publikacji mających na celu promocję gminę, jej dorobku kulturalnego i historycznego,
- ✓ merytoryczne i organizacyjne wspieranie lokalnych inicjatyw kulturalnych mieszkańców,
- ✓ nawiązywanie i prowadzenie współpracy z zagranicznymi instytucjami działającymi w zakresie kultury, szczególnie z miastami partnerskimi,
- ✓ organizowanie przedsięwzięć kulturalnych, artystycznych, edukacyjnych, rozrywkowych, rekreacyjnych i turystycznych,

W Regionalnym Parku Edukacji, Kultury i Turystyki znajdują się m.in.:

Centrum Kultury i Turystyki. Do podstawowych zadań Centrum Kultury i Turystyki należą m. in.:

- ✓ organizowanie i współorganizowanie imprez o zasięgu lokalnym, powiatowym, wojewódzkim i ogólnopolskim,
  - ✓ wspieranie merytoryczne i organizacyjne lokalnych inicjatyw kulturalnych mieszkańców,
  - ✓ prowadzenie działalności popularyzującej dziedzictwo kulturowe regionu,
  - ✓ propagowanie rozwoju turystyki i rekreacji,
  - ✓ sprawowanie nadzoru nad funkcjonowaniem Ryńskich Zbiorów Muzealnych,
  - ✓ prowadzenie lekcji muzealnych i innych działań o charakterze edukacyjnym,
- Ryńskie Zbiory Muzealne w Muzeum im. Albina Nowickiego. Od 1952 r. lokalny

pedagog - pasjonat historii, Albin Nowicki, zaczął gromadzić różnej wartości przedmioty związane z regionem. W 1960 r. zostało powołane do życia Koło Miłośników Rynu, a jego członkowie zaczęli organizować Izbę Regionalną. Zbierano eksponaty, popularyzowano lokalną historię, kulturę oraz tradycję. Eksponaty pochodziły zazwyczaj od mieszkańców miasta i okolicy. W ciągu kilku lat wspólnymi wysiłkami mieszkańców udało się stworzyć bogaty zbiór, który nieustannie się powiększał. Eksponaty gromadzono w kancelarii kierownictwa szkoły, część w hallu kina. Doraźnie posiłkowano się także pomieszczeniem w Banku Spółdzielczym. Wśród osób, które w ramach czynu społecznego pomagały tworzyć Muzeum, należy wymienić m.in. Albina Nowickiego, Stefana Miklińskiego, Franciszka Gabryjela, Stanisława Stępkowskiego, Zenona Kazimiańca, Jerzego Prigarę, Jana Basińskiego.

W latach 1966, 1967 i 1968 odbyły się trzy ekspozycje zbiorów muzealnych. Na koniec lat 60-tych łączna liczba eksponatów przekraczała 1800 sztuk. W 1969 r. Izba Regionalna znajdowała się w południowo - wschodnim skrzydle ryńskiego zamku, a w jej skład wchodziło 7 sal i korytarz. W tym samym roku utworzono Punkt Muzealny, wówczas też Muzeum w Olsztynie przekazało do Rynu eksponaty pochodzące z lokalnych wykopalisk. Punkt złożony był z 8 izb o łącznej powierzchni 600 metrów kwadratowych. W 1970 r. członkowie Koła działali jako Oddział Stowarzyszenia Społeczno - Kulturalnego Pojezierze. W 1972 r. przekształcono Izbę Regionalną w Społeczne Muzeum Regionalne im. Albina Nowickiego.

Do roku 1999 r. zbiory znajdowały się pod opieką Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury, który w 2000 r. został przekształcony w Ryńskie Centrum Kultury. W 2008 r. muzealia zostały przeniesione do budynku przy ul. Hanki Sawickiej 1. Obecnie zbiory znajdują się w budynku Regionalnego Parku Edukacji, Kultury i Turystyki.

Biblioteka Publiczna z główną siedzibą w Rynie oraz jedną filią wiejską w Sterławkach Wielkich. Biblioteka została utworzona w 1949 r., wówczas mieściła się w jednym pomieszczeniu w przedwojennym ratuszu. Z dniem 01.01.2002 r. biblioteka uzyskała statut samodzielnej jednostki kultury i zmieniła nazwę na Biblioteka Publiczna w Rynie. Obecnie znajduje się w budynku Regionalnego Parku Edukacji, Kultury i Turystyki.

Urząd Miasta i Gminy Ryn, przy współpracy z różnymi jednostkami kultury, organizuje cyklicznie imprezy kulturalne oraz historyczne. Należą do nich:

- ✓ Festiwal Kultury Średniowiecza Masuria – festiwal odbywa się na początku sierpnia, rozpoczyna się barwną paradą historyczną ulicami miasta. Następnie odbywają się pokazy walk, turnieje rycerskie piesze i konne, pokaz tańców dawnych, jarmark średniowieczny oraz wieczorne widowisko historyczno-batalistyczne;
- ✓ Dni Rynu;
- ✓ Festyn kulinarny "Smalcowanie z Ogórczeniem";
- ✓ Dni Otwartych Muzeów;
- ✓ Dożynki Gminne.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania miasta i gminy Ryn w zakresie ochrony zabytków.

MOCNE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • gmina posiada duży potencjał turystyczny ze względu na położenie na terenie Wielkich Jezior Mazurskich, • duża ilość stanowisk archeologicznych, które świadczą o długiej i ciekawej historii miasta i gminy, • licznie występujące grodziska na terenie gminy, w tym najbardziej charakterystyczne grodzisko usytuowane w pobliżu wsi Jeziorko, • stosunkowo duża ilość obiektów o walorach kulturowych, • duża ilość zabytków wpisana do rejestru zabytków, • sieć dróg umożliwiająca sprawną komunikację w ramach gminy i z ośrodkami miejskimi poza gminą. • dobrze utrzymane zespoły sakralne, • na terenie gminy znajdują się dwa obszary Natura 2000: Jezioro Dobskie, • na terenie gminy Ryn występują fragmenty obszarów chronionego krajobrazu obejmującego najcenniejsze krajobrazowo tereny o różnych ekosystemach: Obszar Chronionego Krajobrazu Kraina Wielkich Jezior Mazurskich, Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Rzeki Guber, Obszar Chronionego Krajobrazu Kłos, Obszar Chronionego Krajobrazu Krzyżany, • na terenie miasta i gminy Ryn występują korytarze ekologiczne: Korytarz ekologiczny Warmia – Dolina Pasłęki Wschodni, Korytarz ekologiczny - Bagna Nietlickie, • liczne ścieżki rowerowe i piesze, • edukacja społeczna odnośnie opieki nad zabytkami, • działający Regionalny Park Edukacji, Kultury i Turystyki oraz Muzeum im. Albina Nowickiego z cennymi zbiorami związanymi z regionem.
SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • niedostateczna promocja zabytków i ich roli w życiu gospodarczym, kulturalnym itp., • średni lub zły stan zachowania części obiektów zabytkowych; • niska świadomość mieszkańców walorów własnej tradycyjnej architektury lokalnej, mogącej stanowić potencjał turystyczny, • brak dostępu do większości zabytkowych obiektów (własność prywatna), • mała świadomość podmiotów gospodarczych o korzyściach płynących z mecenatu kultury, • brak oznakowania zabytkowych cmentarzy, • trudności finansowe właścicieli obiektów zabytkowych, • brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych.
SZANSE
<ul style="list-style-type: none"> • unikatowe walory dziedzictwa kulturowego, które w połączeniu z dużymi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi mogą stanowić znaczący czynnik rozwoju turystyki, • możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł (państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i in.); • prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych,

- organizowanie imprez sportowo-kulturalnych zwłaszcza o zasięgu ponadlokalnym,
- wydawanie publikacji w formie broszur, ulotek, folderów, stron internetowych, filmów związanych z dziedzictwem kulturowym gminy,
- rozwijanie świadomości kulturowo-historycznej i ekologicznej mieszkańców (budowa ścieżek edukacyjnych, montaż tablic informacyjnych przy zabytkach oraz tablic prowadzących do zabytków).

ZAGROŻENIA

- niezadawalający stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych,
- bezprawne/samowolne działania przy prywatnych obiektach o walorach zabytkowych,
- brak środków na renowację zabytkowych obiektów (zwłaszcza budynków będących własnością prywatną),
- braki w edukacji z zakresu wartości i ochrony dziedzictwa kulturowego.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego miasta i gminy, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego miasta i gminy zostały opracowane priorytety. Do realizacji priorytetów wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z dnia 28.11.2017 r.), Burmistrz zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji *Gminnego Programu* i przedstawiania ich Radzie Miasta. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji *Programu*, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania *Gminnego Programu* oraz efektywność wcielenia ich w życie.

PRIORYTET I	
OCHRONA I REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Monitoring stanu zachowania zabytków będących własnością Miasta i Gminy: <ul style="list-style-type: none"> ✓ przegląd stanu technicznego obiektów; ✓ wyznaczenie obiektów, dla których niezbędny jest remont/konserwacja; ✓ opracowanie planu remontów. ➤ Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich zabytków stanowiących własność miasta i gminy, w miarę posiadanych do dyspozycji środków finansowych w budżecie oraz pozyskanych ze źródeł zewnętrznych. ➤ Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. ➤ Wspomaganie działań rewaloryzacyjnych i rewitalizacyjnych zdegradowanych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym. ➤ Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością miasta i gminy. ➤ Podczas dokonywania aktualizacji Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy należy uwzględnić brakujące obiekty zabytkowe znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków oraz usunąć obiekty nieistniejące. ➤ Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. ➤ Sprawowanie opieki nad zabytkowymi cmentarzami na terenie Miasta i Gminy (szczególnie tych w złym i bardzo złym stanie), poprzez: <ul style="list-style-type: none"> ✓ prace pielęgnacyjne i porządkujące, ✓ usuwanie roślinności zielnej oraz samosiewek drzew, ✓ oznakowanie obiektów, ✓ renowację zabytkowych nagrobków, ✓ zaznaczenie cmentarzy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ✓ upowszechnianie wiedzy na ich temat wśród mieszkańców gminy, ✓ zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających. ➤ Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni. Z uwzględnieniem starodrzewia na terenie filialnych cmentarzy, nieczynnych cmentarzy, zespołów podworskich, parków wiejskich wzdłuż ciągów komunikacyjnych (aleje, parki). ➤ Ochrona stanowisk archeologicznych: <ul style="list-style-type: none"> ✓ wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego; ✓ prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu nadzoru archeologicznego lub badań wykopaliskowych; ✓ zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy stanowisk

	archeologicznych naziemnych z własną formą krajobrazową.
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: <ul style="list-style-type: none"> ✓ zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy, ✓ aktualizacja zmian w stosunkach własnościowych oraz zmian stanu prawnego jak aktualne formy ochrony, ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ✓ propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji; ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami. ➤ Sporządzenie programu opieki nad zabytkowymi cmentarzami wiejskimi. ➤ Prowadzenie, wspieranie i w miarę możliwości finansowanie działań dokumentujących dziedzictwo kulturowe gminy (m.in.: badania archeologiczne, historyczne i archiwalne).
PRIORYTET II: PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIELEGNACJA TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ	
Kierunki działań:	Zadania:
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym Miasta i Gminy	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Umieszczenie na stronie internetowej Miasta gminnej ewidencji zabytków wraz z kartami obiektów oraz Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. ➤ Zapoznanie mieszkańców, przede wszystkim właścicieli obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych. ➤ Współpraca z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania na ulicach i drogach gminnych, powiatowych i wojewódzkich dojazdowych w celu ułatwienia dojazdu do tych obiektów - głównie do najcenniejszych zabytków gminy. Ciągła dbałość o tablice już umieszczone oraz oznakowanie zabytków, aby swą estetyką i formą zachęcały do odwiedzenia tych miejsc.
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy . ➤ Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu

gminy	budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.
Podniesienie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Szkolenie pracowników administracji samorządowej odpowiednich wydziałów, pedagogów szkół różnych szczebli w zakresie zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. ➤ Zapoznanie dzieci i młodzieży, w ramach edukacji szkolnej, z historią gminy oraz dziedzictwem materialnym i sposobami jego ochrony, np. poprzez organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych połączonych z prezentacją najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii. ➤ Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw, seminariów i innych działań propagujących wiedzę o historii i kulturze materialnej gminy. ➤ Aktywne wspieranie wydawania aktualnych map turystycznych w regionie obejmujących także teren gminy. Rozważenie wydania własnej kompleksowej mapy turystycznej zawierającej m. in. szlaki turystyczne i wszystkie zabytki. ➤ Aktywizacja mieszkańców (w tym młodzieży szkolnej) w zakresie podejmowania społecznych prac porządkowych przy zabytkach i w ich otoczeniu, mająca na celu przede wszystkim uświadomienie wartości lokalnego dziedzictwa materialnego i pobudzenie współodpowiedzialności za jego ochronę.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację *Programu* jest Burmistrz Miasta i Gminy Ryn. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Miasta, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenia parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- instrumenty finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich (z uwagi na trwającą perspektywę finansowania na lata 2014-2020 konieczne jest bieżące śledzenie możliwości pozyskiwania środków na zachowanie dziedzictwa kulturowego);
- instrumenty kontrolne – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania. Podmiotem koordynującym powyższe działania powinien być powołany przez wójta zespół ds. monitoringu realizacji *Programu*, utworzony przy Urzędzie Miasta i Gminy w Rynie, w skład którego wchodziłyby również osoby z instytucji zewnętrznych;
- instrumenty koordynacji – realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągnięcia celów wytyczonych w Programie opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Ryn będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jej realizacji.

Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Burmistrza Miasta i Gminy Ryn, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych,
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocena przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ocenę aktywności placówek kulturalnych (świetlice wiejskie, biblioteki),
- monitoring postępu prac powoływaniem gminnego ośrodka kultury,
- ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury,
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ocenę rozwoju bazy agroturystycznej,
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Miasta Ryn treści Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na gminnej stronie internetowej. Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać, uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń Programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Ryn będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp.

Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane. Gmina i podległe jej jednostki zobowiązują się prowadzić działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku. Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane m.in. z następujących źródeł:

- Z budżetu miasta i gminy Ryn - finansowanie dotyczy obiektów będących własnością miasta i gminy, lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych.
- Z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko - Mazurskiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art.77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy.
- Na prace konserwatorskie i budowlane przy budowach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego. Dotyczy on wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej.
- Z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.
- W szczególnych projektach, możliwie jest pozyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymaniem i rewaloryzacją zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią (np. zespołów pałacowo-folwarcznych z parkami). Dotyczy to inwestycji powiązanych np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy ośrodkami dydaktyczno-naukowymi (ogród dendrologiczny). Wśród kryteriów przyznawania środków nie ma ograniczenia dotyczącego wpisu obiektu czy zespołu do rejestru zabytków.
- Z dotacji unijnych

Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest miasto i gmina Ryn;

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze miasta i gminy Ryn;

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2019 - 2022 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gmina może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia, parafie).

Wydatki jakie poniosło miasto i gmina Ryn związane z ochroną zabytków w ostatnich latach:

- Obecnie trwają prace nad zadaniem: "Rewitalizacja wraz ze zmianą przeznaczenia wieży ciśnień w Rynie". Rewitalizacja zabytkowej wieży ciśnień z odnowieniem zewnętrznej elewacji, wnętrza wraz z węzłem sanitarnym oraz budową tarasu widokowego wokół wieży i innymi elementami do wykorzystania potencjału rewitalizowanej wieży, jako punktu widokowego. W obiekcie będą miały miejsce wystawy ekspozycji muzealnych oraz prace lokalnych artystów. Szacunkowe całkowite koszty realizacji Projektu wynoszą ok. 1 430 000,00 zł.

Materiały wykorzystane w tekście:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.,
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2017 poz. 2187 ze zm.);
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997r. nr 78 poz. 483, ze zm.);
4. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j., Dz. U. 2018 poz. 574, ze zm.);
5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j., Dz. U. 2017 poz. 1073, ze zm.)
6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane (t. j., Dz. U. 2018, poz. 1202 ze zm.);
7. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. 2018 poz. 799);
8. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j., Dz. U. 2018 r. poz. 1614 ze zm.);
9. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j., Dz. U. 2018 poz. 121 ze zm.);
10. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j., Dz. U. 2017 poz. 862);
11. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j., Dz. U. 2018 poz. 450);
12. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j., Dz. U. 2018 poz. 720);
13. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j., Dz. U. 2018 poz. 217);
14. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t. j. Dz. U. 2018, poz. 1330 ze zm.);
15. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113, poz. 661);
16. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j., Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
17. Programy i Strategie Miasta i Gminy Ryn;
18. Program Opieki Nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego;
19. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta i Gminy Ryn;
20. Karty Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Ryn;
21. www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/;
22. www.zabytek.pl;